

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁRSKE KOMBINOVANÉ ŠTÚDIUM

2011 – 2013

BAKALÁRSKA PRÁCA

Veronika Ďurišová

**Výchova k manželstvu a rodičovstvu detí
staršieho školského veku**

Praha 2013

Vedúci bakalárskej práce: PaedDr. Milan Hejdiš, PhD.

COMENIUS UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED STUDIES

2011 – 2013

BACHELOR THESIS

Veronika Ďurišová

**Education to marriage and parenthood
older school-age children**

Prague 2013

The Bachelor Thesis Work Supervisor:

PaedDr. Milan Hejdiš, PhD.

Prehlásenie

Prehlasujem, že predložená bakalárska práca je mojím pôvodným autorským dielom, ktoré som vypracovala samostatne. Všetku literatúru a ďalšie zdroje, z ktorých som pri spracovaní čerpala, v práci riadne citujem a sú uvedené v zozname použitej literatúry.

Súhlasím s prezenčným sprístupnením svojej práce v univerzitnej knižnici.

V Prahe, dňa 15. marca 2013

Veronika Ďurišová

Pod'akovanie

Chcela by som pod'akovať svojmu vedúcemu bakalárskej práce, PaedDr. Milanovi Hejdišovi, PhD. za odborné vedenie, za pomoc a rady pri spracovaní tejto práce.

Anotácia

Táto bakalárska práca sa zaoberá problematikou výchovy k manželstvu a rodičovstvu detí staršieho školského veku.

Prvú časť a teda prvú kapitolu práce tvorí charakteristika rodiny, jej funkcie ako aj faktory ovplyvňujúce vývoj dieťaťa v rodinnom a školskom prostredí, socializácia osobnosti dieťaťa v období puberty, charakteristika staršieho školského veku. Podstatnú časť druhej kapitoly práce tvorí výchova k manželstvu a rodičovstvu, členenie metodického materiálu a koncepcie výchovy k manželstvu a rodičovstvu na školách. Neoddeliteľnou časťou práce je tretia kapitola, kde sa venujeme patologickým javom v rodinách a aký dopad môžu mať na formovanie ľudského jedinca.

V štvrtej kapitole našej práce sme sa zamerali na problematiku detí staršieho školského veku, ktoré potrebujú osobitnú výchovu, výchovu v takzvanom reedukačnom centre, ktoré sa zameriava na výchovu detí psycho-sociálne narušené.

Kľúčové pojmy

Dieťa, reedukačné centrum, rodičia, rodina, sociálno-patologické javy, starší školský vek výchova v rodine, výchova k manželstvu a rodičovstvu

Annotation

This bachelor work is dealing with the issue of the older aged pupils' education to marriage and parenthood. The first part of my work is built by the characteristics of a family and its functions as well as the factors affecting the children's development in their families and at schools and so the process of socialization of child's personality in the period of puberty and the characteristics of the older school age.

The substantial part of the work is built by the education to marriage and parenthood, the division of methodological materials and the concept of education to marriage and parenthood at schools. The essential part of my work is that one, where I pay attention on the pathological phenomena in families and their's impact on development and formation of an individual human being.

Work in educational centres with children, who need a special education, is the main topic of the last part, where we pay attention on the issue of older aged pupils.

Key words

Child, reeducational centre, parents, family, social-pathological phenomena, older school age, education in the family, education to marriage and parenthood

OBSAH

ÚVOD	9
1 RODINA	10
1.1 Historický pohľad na rodinu	11
1.1.1 Charakteristika rodiny	12
1.1.2 Funkcie rodiny	13
1.1.3 Ciele a obsah výchovy v rodine	14
1.1.4 Typy a formy rodiny	17
1.2 Faktory ovplyvňujúce vývoj dieťaťa	20
1.2.1 Rodina a škola	20
1.2.2 Komunikácia v rodine	21
1.2.3 Učenie hodnotám	22
1.2.4 Súrodenecká pozícia	22
2 VÝCHOVA K MANŽELSTVU A RODIČOVSTVU U DETÍ STARŠIEHO ŠKOLSKÉHO VEKU	23
2.1 Starší školský vek- obdobie puberty	24
2.1.1 Socializácia v období puberty	25
2.1.2 Modely a vzory v procese socializácie	25
2.2 Rodičovstvo	26
2.2.1 Postavenie matky v rodine	27
2.2.2 Postavenie otca v rodine	28
2.3 Rodinná atmosféra	28
2.4 Výchovné techniky	29
2.5 Výchova k manželstvu a rodičovstvu	30
3. VÝCHOVA A PATOLOGICKÉ JAVY VO VÝCHOVE	36
3.1 Sociálna patológia	36
3.1.1 Vymedzenie pojmu poruchy správania a emocionality	37
3.1.2 Náprava a sociálno-patologické javy u detí	39
4. VÝCHOVA DETÍ V REEDUKAČNOM CENTRE	41
4.1 Reedukačné centrum a jeho poslanie	41
4.1.1 Do reedukačného centra sa deti prijímajú	41

4.1.2 Individuálny reedukačný plán	43
4.1.3 Výchova a prevýchova detí	43
4.1.4 Režim dňa v reedukačnom centre	44
4.1.5 Úlohy a priebeh výchovy v reedukačnom centre	44
DISKUSIA	46
ODPORÚČANIA PRE PRAX	49
ZÁVER	50
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	51
ZOZNAM PRÍLOH	54

ÚVOD

Základom rodiny je vytvárať zdravé a radostné výchovné prostredie pre výchovu detí. Rodina má veľký význam, súžitie muža a ženy v rodine je potrebné pre jednotlivca aj pre spoločnosť. Manželský vzťah je vlastne dialóg, stála výmena myšlienok, cieľov. V dnešnej dobe sa zatiaľ nečrtá iná forma partnerstva. Mladí ľudia by mali byť pripravení na manželstvo tak dôkladne, ako na ostatný život. Výchova k manželstvu a rodičovstvu je proces, ktorého sa zúčastňujú všetky socializačné faktory, nielen rodina a škola. Na túto zložku výchovy pôsobí celá spoločnosť so všetkými možnými prostriedkami. V súčasnosti sme svedkami akejsi sexuálnej explózie, no ich vplyv je veľký a častokrát nezmazateľný.

Táto téma sa dotýka nielen rodičov, ale aj vychovávateľov detí v období staršieho školského veku, na ktorých sa často zabúda. V manželstve je na prvom mieste výchova detí, dôležité je, aby názor na výchovu bol u oboch rodičov jednotný a hlavne, aby obidvaja rodičia mali rovnaký záujem o ich výchovu. Deti sú naša budúcnosť, budúcnosť našej spoločnosti a celého sveta. A čo keď výchova v rodine zlyhá? V tom prípade poslanie rodiny nahrádzajú inštitúcie, v ktorých túto úlohu preberajú vychovávatelia. Sú však schopní suplovať všetky funkcie rodiny, pripraviť ich na rolu partnera a rodiča? Taktiež si kladieme otázku, či sa prístupom, názormi a vhodnými metódami výchovy dieťa stáva zodpovednou osobnosťou pre spoločnosť. Ja, ako rodič a vychovávateľ, neustále získavam praktické skúsenosti, ktoré mi umožňujú porozumieť tejto problematike.

1. RODINA

Pre lepšie pochopenie jednotlivých prvkov výchovy k manželstvu a rodičovstvu je potrebné podrobnejšie rozobrať jednotlivé základné pojmy súvisiace s touto výchovou. V tejto časti mojej bakalárskej práce rozoberieme pojmy rodina, pre zaujímavosť pohľad do histórie vývinu jednotlivých spoločenských typov rodín, definícia rodiny, rodina a domov, funkcie rodiny formy typy rodiny, cieľ a obsah výchovy v rodine, rodinnú politiku.

Rodina je základ spoločnosti, je kolískou ľudstva, kolískou výchovy. Zdravý duševný a telesný vývin dieťaťa, jeho šťastie, závisia od toho v akej rodine žije a vyrastá. Rodiny sú rôzne šťastné, nešťastné, usporiadané, neusporiadané. Usporiadany rodinný život si vyžaduje v prvom rade pevný charakter človeka, no nie je možné ho vybudovať bez špecifických poznatkov o predmanželskom, manželskom období a rodičovských úlohách. Pozitívny príklad zo života rodičov je tým najpôsobivejším prostriedkom pri formovaní osobnosti dieťaťa. Detské šťastie je podmienené manželskou harmóniou jeho rodičov. Dnes je však veľa rodín, kde chýba jeden z rodičov, ktorí by mali dieťaťu odovzdať mužský, alebo ženský vzor správania. V dobrej rodine cítiť to, čo sa nedá kúpiť, všetci držia spolu, atmosféra je plná vzájomného porozumenia. Čo sa však musí pestovať, je láska jedného k druhému. V dobrej rodine je výchova nielen o zákazoch a príkazoch, je to o odovzdávaní duchovného bohatstva a deti sú potom také, aká je ich rodina. Deti nasávajú atmosféru v rodine do seba a tá na nich a cez ne pôsobí ďalej. Dnešná hektická doba ako keby nebola vhodná pre harmonickú rodinu. Všetci sa nikam náhli a pritom nemajú na rodinu čas, nevedia riešiť problémy v rodine, nie sú zrelí na rodičovstvo. Na základe toho v rodinách vznikajú patologické javy, ktoré spôsobujú rozpad rodiny. Tento rozpad najviac postihuje deti, ktoré si všetky negatívne skúsenosti odnesú so sebou a následne potom do svojej rodiny.

1.1 Historický pohľad na rodinu

Z historického obdobia môžeme rodinu rozdeliť do niekoľkých časových období. Počas týchto období rodina prešla dlhou cestou, menila svoju štruktúru, organizáciu, a náplne jednotlivých rolí jej členov. Každé toto obdobie rodinu istým spôsobom ovplyvňovalo, obohacovalo vnútornými a vonkajšími faktormi o nové prvky.

Rodina v období praveku

Matoušek (1993) predpokladá, že rodiny vytvárali v tej dobe spoločnosti. Je možné, že spoločnosť bola spoločnosťou klanovou s pôvodom odvodeným od spoločného mýtického predka. Klan má rovnaké spoločenské teritórium, ekonomické väzby. Spravidla sa predpokladá, že tieto klany boli riadené radou starších. Ženy mali výraznú spoločenskú rolu. Či išlo v tej dobe o vedúcu úlohu žien v spoločnosti, nie je dodnes celkom jasné. Boli to jednoducho rodiny marilineárne, čo znamená rodiny spriaznené po materskej línii. (Matoušek, 1993)

Rodina v období stredoveku

Rozpadom spoločného vlastníctva sa forma rodiny zmenila. V tomto období do svojich rúk konšteláciu rodiny prevzali muži a dlhé stáročia dominovala patriarchálna konštelácia rodiny. V tejto dobe môžeme rodinu prirovnať k rodine antickej, muž plní úlohu vedúcu a žena mu je podriadená. Manželstvo bolo podmienené záujmami ekonomickými a stavovskými, poddaní museli o manželstvo žiadať vrchnosť. (Matoušek, 1993) Výsadou bohatých a mocných bolo tolerované mnohoženstvo. V stredoveku sa rodina stáva akosi výrobnou jednotkou, do práce sa zapájali aj deti, slúžili ako lacná pracovná sila.

Novoveká rodina

V tomto období dochádza k rozpadnutiu patriarchárnej rodiny, čo má za následok vplyv francúzskych revolúcií, ktoré bojovali za občiansku rovnosť, občianske práva žien, formuláciu práva na slobodu a voľbu manželského partnera. (De Syngly, 1999) Rodina je viac ako inokedy protiváhou verejného priestoru. Dáva možnosť iného než konzumného postoja, rodinné väzby sú v istom slova zmysle nezrušiteľné

a nezmeniteľné. V poslednej dobe sa čoraz častejšie poukazuje na nepriaznivú situáciu mladých rodín z hľadiska nezamestnanosti a nedostatku bytov. Vyzdvihuje sa narušenie tradičných foriem rodinného spolužitia a upustenia rodinných záujmov v prospech záujmov individuálnych. Rodina sa stane otvorenou štruktúrou podobnou iným organizáciám. A teda ľudia sa budú viac orientovať na svoj osobný blahobyť a sféra rodinných vzťahov pre nich bude na druhom mieste. (Dunovský a kol., 1999)

1.1.1 Charakteristika rodiny

V súčasnej dobe neexistuje jednoznačná definícia rodiny vzhľadom na to, že sa prudko mení spoločenské prostredie. Rodinu definujú rôzni autori. S charakteristickými znakmi rodiny sa zaoberá napr. Bujnová (2005), podľa ktorej je rodina spoločensky schválená forma spolužitia osôb spojených manželským, pokrvným, ale aj adoptívnym znakom. Rodina si vytvára vlastné zvyklosti, tradície a vzájomné vzťahy medzi manželmi, rodičmi a deťmi, súrodencami a ostatnými príbuznými. Tieto vzťahy sú veľmi dôležité, pretože sú základom pre formovanie osobnosti. Neustále sa v nej vzájomne dopĺňajú formálne a neformálne vzťahy, a tým je každá rodina špecifická. (Matejček, 1997)

Rodinou rozumieme malú skupinu, ktorej úlohou je uspokojiť svojich členov po stránke psychickej, ale aj citovej a zabezpečiť jej spoločnú budúcnosť. Je začiatkom vývoja ľudskej osobnosti, zodpovedná za vývoj dieťaťa a je jeho vzorom, podľa ktorého sa bude riadiť celý život a ovplyvní vzťahy k celej spoločnosti.

Rodina a domov

Dobrý domov je ten, kam sa každý vracia s hrejivou spomienkou pri srdci, kde prežil svoje detstvo. Šťastné detstvo je základom pre zdravý vývoj osobnosti. Kto nemal domov, bol určite o veľa ukrátený. Mamina náruč, pocit bezpečia, otec, ktorý je pre dieťa ten najsilnejší, najmúdrejší, najšikovnejší človek na svete. Je to miesto, kde žijeme, je to náš domov. (Matejček, 1986)

O úplnej rodine hovoríme, keď dieťa vyrastá v prítomnosti oboch rodičov, ktorí plnia svoje funkcie.

Funkcie matky: nežnosť, láska, starostlivosť, uspokojovanie a povzbudzovanie vo frustračných situáciách, trpezlivosť, kladenie priemerných nárokov.

Funkcie otca: ochrana a opora voči vonkajšiemu svetu, disciplinovanie dieťaťa, podporovanie iniciatívy, osamostatňovanie, nezávislosť, povzbudzovanie ku kvalitnému výkonu. (Višňovský, 1998)

Rodičia sú vzorom pre svoje deti, ich úloha vo výchove je nenahraditeľná. Prinášajú do rodiny rôzne tradície, zvyky, ktoré vytvárajú rodinnú atmosféru, vplyvom ktorej sa utvárajú vlastnosti dieťaťa môže ísť o kladné, ale aj záporné vlastnosti. Dieťa pozoruje rodičov v interakcii so všetkými členmi rodiny, so širšou rodinou, ale aj nepríbuznými osobami. Vytvára si celé scenáre situácií, ktoré mu zostávajú v pamäti a neskôr ich využíva v rodinnom a spoločenskom živote. (Matoušek, 2003)

V neúplnej rodine chýba jeden z rodičov, otec alebo matka, čím chýbajú typické výchovné vlastnosti. Takáto rodina môže byť zdrojom výchovných problémov, ale rovnaké problémy môžu pretrvávať aj v úplnej rodine (Višňovský, 1998).

Domov je miesto, kde žijeme, kde sa jej členovia cítia v bezpečí. Je dôležitou podmienkou šťastného detstva a utvárania zdravej osobnosti. Každý domov má svoju jedinečnú atmosféru, svoju vôňu, ktorú si pamätáme aj po rokoch. Rodina je v našej spoločnosti jedinou výchovnou inštitúciou, ktorá právne zodpovedá za výchovu detí, ktorá nevyžaduje ani najzákladnejšie pedagogické vzdelanie.

1.1.2 Funkcie rodiny

Rodina je pre dieťa akýmsi „*spojovacím mostíkom*“ (Hroncová In: Višňovský – Kačáni, 2004, s. 77)

Plnením viacerých funkcií rodiny očakávame uspokojenie požiadaviek a potrieb členov rodiny a spoločnosti. Opravilová funkcie rodiny delí nasledovne :

- **biologická-reprodukčná**, je najdôležitejšia, zabezpečuje pokračovanie rodu a uspokojuje základné biologické potreby,
- **ekonomická** – zabezpečuje základné životné potreby, stravovanie, bývanie, spánok, obliekanie a pod.,
- **výchovná** – rozhodujúca a nenahraditeľná funkcia v rodine, ovplyvňujúca kvalitu osobnosti, na ktorú nadväzuje školská výchova,

- **psychohygienická a emocionálna** – dodáva pocit bezpečia, rovnováhy, čo závisí od vzájomných vzťahov medzi rodičmi a deťmi, súrodencami,
- **ochranná** – zabezpečuje ochranu zdravia detí, stanovenú v Zákone o rodine,
- **socializačná** – včleňovanie sa do spoločnosti prostredníctvom rodiny,
- **rekreačná** – organizovanie a efektívne využitie voľného času vplyvom rodiny, v prospech dieťaťa. (Višňovský, Kačáni a kol., 1998)

Základné funkcie rodiny z psychologického hľadiska

Rodina ako základná primárna socializačná skupina vo vzťahu k spoločnosti, okoliu, ku svojim členom plní viacero funkcií. Osobitnú funkciu plní vo vzťahu k dieťaťu. (Višňovský, 1998)

Z. Helus rozdelil základné psychologické funkcie rodiny ovplyvňujúce zdravý rozvoj osobnosti:

- rodina zabezpečuje základné potreby dieťaťa od jeho narodenia
- umožňuje dieťaťu mať pri sebe rodiča -otca, matku, potrebné sociálne cítenie k blízkym ľuďom, potrebu integrovať sa s nimi, vytvárať potrebné vzťahy
- rodina poskytuje dieťaťu priestor pre vlastnú sebarealizáciu
- rodina postupne uvádza deti do vzťahu k veciam rodinného vybavenia
- rodina poskytuje dieťaťu priamo vidieť vzor osobnosti v druhom človeku
- rodina v dieťati zakladá, upevňuje a ďalej rozvíja hodnoty a povinnosti, ktoré patria k životu
- rodina uvádza dieťaťa do medzigeneračných vzťahov
- prostredníctvom členov rodiny navodzuje predstavu o spoločnosti a svete
- rodina je prostredím, kde sa môžu navzájom deti a dospelí zveriť, vypočuť, požiadať o pomoc v ťažkej životnej situácii (Višňovský, 1998)

1.1.3 Ciele a obsah výchovy v rodine

Z hľadiska realizácie je výchova veľmi náročná. Podľa Bagdyho (1983, s. 79-83), (In: Višňovský, 1998) sa na základe emocionálnej klímy v rodine rozdeľuje výchova na 8 špecifických modelov:

1. *harmonická výchova (teplá, otvorená, mocná výchova)*

2. *liberálna výchova (teplá, otvorená, slabá výchova)*
3. *ctížiadostivý spôsob výchovy (teplá, uzavretá, mocná)*
4. *nadmerne ochranná výchova (teplá, uzavretá, slabá)*
5. *chladná, demokratická výchova (chladná, otvorená, silná)*
6. *zanedbávajúca výchova (chladná, otvorená, slabá)*
7. *drilová výchova (chladná, uzavretá, mocná)*
8. *disharmonická výchova (chladná, uzavretá, slabá).“*

Dieťa sa v rodine naučí reč, hygienické návyky, základné životné informácie, osvojí si základné návyky a zvyky správania. (Višňovský, 1998)

Štýly výchovy

Cibulec (In: Ďurdiak, 2001) rozdelil štýly výchovy, ktoré ovplyvňujú vzájomný vzťah i osobnosť dospelých aj detí nasledovne:

- **demokratická výchova** – založená na láskavom vzťahu, je najideálnejším typom výchovy pre rozvoj osobnosti,
- **rozmaznávajúca výchova** – založená na priateľskom postoji,
- **puritánska výchova** – prísny prístup k mravnosti a čistote človeka,
- **výchova s heslom „účel svätí prostriedky“** – rodič vstúpuje dieťaťu, že dosiahnuť svoj cieľ môže len silou, ľst'ou alebo chytráctvom. Za nedosiahnutie cieľa je trestané,
- **elitárska výchova** – vo výchove prevláda nadradenosť nad ostatnými,
- **ochranná výchova** – výsledkom tejto výchovy je slabosť a neschopnosť dieťaťa, lebo ho rodič neustále chráni a ospravedlňuje jeho bezbranosť a neskúsenosť,
- **úzkostlivá výchova** – rodičia, ktorí si vo výchove neveria, prenášajú svoje neurotické symptómy aj na deti,
- **voľná výchova** – rodičia nechávajú deťom príliš veľkú voľnosť, čo smeruje k ich nepripravenosti riešenia bežných úloh, ktoré si vyžadujú disciplínu, systematickosť a vytrvalosť. V dospelosti sa môže takáto výchova prejavovať infantilným správaním, agresiou,
- **pedantná výchova** – dieťa nie je vedené k prekonávaniu rôznych životných prekážok, z dôvodu neustáleho zasahovania a dohľadu rodiča,
- **výchova ako obetovanie sa dieťaťu** – rodič vytvára v dieťati pocit bezmocnosti a závislosti, takáto výchova nie je vhodná pre zdravý vývoj dieťaťa,

- **imitačná výchova** – rodičia nemajú svoj názor na výchovu, imitujú iné rodiny, no odlišnosť rodín si vyžaduje osobitý prístup ku každému dieťaťu,
- **módna výchova** – orientovaná vždy na niečo nové, čo je práve v móde, čo bráni dieťaťu v utváraní pevných zásad,
- **obchodnícka výchova** – rodič učí dieťa od malička obchodovať a zarábať peniaze. Takáto výchova vedie dieťa k bezohľadnosti k iným,
- **spartánska výchova** – rodič sa snaží otužovať dieťa po fyzickej a psychickej stránke. Psychický tlak rodičov prekonávať prekážky bez problémov, učí byť dieťa chladným,
- **výchova s prvkami hostility** – rodič k dieťaťu vystupuje agresívne, nepriateľsky, ponižujúco. Pestuje v dieťati agresivitu, prípadne submisivitu (ponížencstvo, strach, neodporovanie zlu). Takéto deti sú v dospelosti cynické, ľahostajné, so sklonom ku kriminalizmu. (Ďurdiak, 2001)

Cieľom výchovy je postupné budovanie osobnosti človeka, správania, charakteru, spoločenského vystupovania, vytvárania materiálnych a duchovných hodnôt. Rodičia vychádzajú pri výchove z toho, ako boli vychovávaní oni. Výchova začína od narodenia dieťaťa a pretrváva po celý čas, čo rodičia trávajú z deťmi. Vplyv na výchovu má celková rodinná atmosféra, správanie jej členov, spôsob trávenia voľného času s deťmi a hodnoty, ktoré sú pre rodinu dominantné. Výchovnú činnosť môžeme charakterizovať ako zámerné pôsobenie výchovných metód s cieľom dosiahnuť stanovené požiadavky na človeka. Cieľ nemusí byť vyjadrený verbálne, ale je dôležité dosiahnutie úspešnosti výchovného procesu, čo je podmienené aj obdobím vývoja dieťaťa.

Podľa Brezinky (1996) sú výsledkom výchovných cieľov ideálne osobnosti, s osobnostnými normami, predstavami, aká by osobnosť mala mať. (Brezinka, 1996)

Výchova v užšom zmysle – ako to výstižne formuluje Václavík (1997, s. 9) – „je v našom jazyku chápaná ako výchova dobrých mravov“. (Václavík, 1997) V tomto zmysle sa do tohto pojmu začleňujú významy späté s výchovou mravnou, vlasteneckou, internacionálnou, sexuálnou, citovou, výchovou k rodičovstvu a manželstvu, výchovou k mieru, atď. Pojem výchova tu nadobúda význam etnicko-normatívnej činnosti, čo je veľkým významom v súvislosti s našou bakalárskou prácou.

Potočárová (2008) tvrdí, že stanovenie výchovných cieľov bezprostredne súvisí s výberom hodnôt a „Najpriaznivejším výsledkom výchovy je, ak vychovávaný na

základe výchovnej pomoci a pôsobenia heterogénnych cieľov sa interiorizáciou (zvnútorneným) prepracuje k cieľom najvýznamnejším autonómnym.“ (Potočárová, 2008, s. 118)

1.1.4 Typy a formy rodiny

Existuje viac typológií rodín, väčšinou sú to rodiny rozlišované podľa štruktúrnych a strategických vzorcov. V klasickej práci D Kantora a W. Lehra (1975) sú rozlíšené tri základné typy rodín:

Uzatvorený rodinný systém – ktorý je typický pevnými štruktúrami, ako nosný bod pre poriadok a zmenu.

Otvorený rodinný systém – zmena a poriadok vplyvajú na rodinnú štruktúru z interakcií relatívne pevných.

Náhodný (nepravidelný) rodinný systém – štruktúry sú nestabilné.

Typológia rodín slúži k usporiadaniu rodín pri neprehľadnej a premenlivej oblasti, slúži k didaktickým účelom. Medzi jednotlivými typmi rodín sa predpokladá existencia rodín prechodných či zmiešaných typov. Takže väčšina rodín sa v podstate k čistým typom rodín nedá zaradiť.

Formy rodín

Rodiny majú veľa foriem a podôb, najjednoduchšie ich môžeme rozdeliť na úplne a neúplné rodiny.

Úplná rodina: O úplnej rodine hovoríme, keď dieťa vyrastá v prítomnosti oboch rodičov a vytvára tie najlepšie podmienky pre zdravý vývoj dieťaťa. Obaja rodičia sú vzorom pre svoje deti a ich úloha je nenahraditeľná. Dieťa pozoruje rodičov v interakcii so všetkými členmi rodiny, so širšou rodinou, ale aj nepríbuznými osobami. Vytvára si celé scenáre situácií, ktoré mu zostávajú v pamäti a neskôr ich využíva v rodinnom a spoločenskom živote.

(Matoušek, 2003)

Neúplná rodina je vedľa rodiny úplnej druhou najčastejšou formou. Neúplná rodina je spoločenstvo jedného rodiča, najčastejšie vzniká:

- rozvodom rodičov

- úmrtím jedného z manželov

- narodením dieťaťa mimo manželstva (Hamarová, Holkovič, 1986)

V neúplnej rodine chýba jeden z rodičov, otec alebo matka, čím chýbajú typické výchovné vlastnosti. Takáto rodina môže byť zdrojom výchovných problémov, ale rovnaké problémy môžu vzniknúť aj v úplnej rodine. (Višňovský, 1998).

Rozdelenie rodiny rozvodom vplýva na deti vždy negatívne. Niektoré sa nemusia prejavovať navonok, ale môže ísť o mylné presvedčenie, že krízou neboli zasiahnuté. Naopak môže ísť o psychologický ochranný mechanizmus, kde dieťa odmieta realitu, bojí sa bolesti, ktorej by muselo čeliť. Pri rozvode hrá nemalú úlohu vek dieťaťa. Deti v predškolskom veku zväčša nerozumejú čo sa deje, prejavom môže byť znepokojenie, podráždenie alebo pocity viny. Deti v školskom veku si viac uvedomujú situáciu, preto sa u nich môže prejavovať úzkosť, depresia, alebo slabé výsledky v škole. Je nesmierne dôležité s dieťaťom hovoriť o probléme, najlepšie ešte pred oddelením, ubezpečiť ho, že nenesie vinu za vzniknutý stav v rodine, že rozvodom sa nemení láska, ktorú k nemu rodičia cítia. (Possoe, Melgosa, 2002)

V rodine, kde chýba jeden z rodičov, nie je možné dieťaťu poskytnúť pravdivý obraz muža a ženy, to platí aj u rodín, v ktorých sú rodičia rovnakého pohlavia. No neznamená to, že takáto rodina je horšia ako klasická.

Pestúnska rodina

V tejto forme zmiešanej rodiny hrá svoju rolu minulý život dieťaťa. Takáto situácia môže nastať, ak z nejakého dôvodu sa o dieťa nemôžu starať vlastní rodičia, alebo ak je nejakou formou ohrozený život dieťaťa. Preto je v SR upravený zákon č256/1998 Z. z o pestúnskej starostlivosti a príspevkoch pestúnskej starostlivosti v znení neskorších predpisov. Deti sú do pestúnskych rodín umiestňované na základe súdneho rozhodnutia. Môže sa stať, že z nejakého dôvodu nemôže byť dieťa rodinou adoptované, čo znamená, že dieťa nebude mať v rodine žiadne pevne stanovené postavenie. Tu je dôležité, aby pestúnska rodina venovala všetok svoj čas dieťaťu, viedla ho dobrým smerom, plne ho angažovala do rodinných vzťahov ako rodiča s deťmi. Potom má pestúnska rodina nádej, že výchova bude úspešná a z dieťaťa vyrastie človek vyrovnaný a s dostatočnou sebaúctou.

V dnešnej dobe mnohé páry volia rodiny, v ktorých z rôznych dôvodov žije skupina dospelých ľudí, ktorí majú deti spoločne v rovnakej budove, pričom si delia medzi sebou povinnosti a niekedy majú aj spoločný majetok. Taktiež spoločne vychovávajú deti a niektorí dospelí medzi sebou vedú voľný sexuálny život. Veľkým problémom však je, že medzi dospelými musí existovať veľmi dobrý vzťah, aby mohla vzájomná rodičovská starostlivosť skutočne fungovať. Takéto spolunažívanie si volia práve preto, že sa nechcú vziať, iní preto, že si chcú najskôr vyskúšať spoločné bývanie a častokrát i z finančných dôvodov.

Podľa rozdelenia autority a moci rozhodovania v rodine delíme rodiny na:

Gabura (2006, s. 8) delí rodiny podľa autority nasledovne:

- a) *patriarchálna rodina- autoritou je muž*
- b) *matriarchálna rodina- autoritou je žena*
- c) *egelitárna rodina- rozdelenie rozhodovacích právomocí v rodine*

Z hľadiska sexuálnej orientácie partnerov

rozdeľuje Gabura (2006, s. 8) rodiny na:

- a) *heterosexuálne rodiny - partneri opačného pohlavia*
- b) *homosexuálne rodiny - kde partnermi sú partneri rovnakého pohlavia, v súčasnej spoločnosti je táto problematika homosexuálnych manželstiev častokrát aktuálne rozoberaná a vytvára priestor na súboj konzervatívnej a liberálnej spoločnosti.“*

(http://skupina15.wall.sk/rocnik4semester7/material/SP_s_rodinou/SP_s_rodinou-Gabura_SP_s_rodinou.pdf)

Z hľadiska funkčnosti rozdeľujeme rodiny

(Gabura In: Dunovský, 2006, s. 8-9) delí rodiny na:

funkčná rodina - „*Rodina fungujúca ako otvorený systém saturujúci potreby všetkých členov, rodina, ktorá plní základné normy postavené spoločnosťou, čiže subjektívnym kritériom funkčnosti je spokojnosť členov rodiny a objektívnym kritériom funkčnosti je spokojnosť spoločnosti. Funkčnosť nie je priamo úmerná úplnosti rodiny.“*

problémová rodina – „V rodine sa objavuje chronickejší problém, ktorý ovplyvňuje funkcie rodiny, ale neohrozuje stabilitu a základy rodinného systému, rodina je zvyknutá riešiť problém vlastnými silami.“

dysfunkčná rodina – „Je charakterizovaná vážnymi chronickými poruchami, ktoré ohrozujú a poškodzujú rodinu, negatívne vplyvajú na dospelých členov rodiny, ale najmä na deti“ Takáto rodina si vyžaduje neustálu pomoc, „dlhodobú sanáciu. Matoušek (1997) túto rodinu charakterizuje ako rodinu, kde sa vyskytujú vážne poruchy všetkých funkcií, ktoré rodinu ohrozujú ako celok. I bežná rutina je v takejto rodine zvládaná s ťažkosťami. Takáto rodina si vyžaduje neustálu pomoc. (Matoušek, O., 1997)

funkčná rodina – (Dunovský a kol., 1999, s. 110) „Tento typ rodiny neplní základné funkcie, čím ohrozuje existenčne najmä deti, rodina funguje asociálne.“ V týchto rodinách sa objavujú často alkohol, drogy, týranie atď.

1.2 Faktory ovplyvňujúce vývoj dieťaťa

1.2.1 Rodina a škola

Rodina vytvára prostredie pre dieťa, ktoré vo veľkej miere ovplyvňuje jeho školské úspechy či neúspechy v škole. Na dieťa môže záporne vplyvať a prejavovať sa na prospechu:

a) - **ekonomické zabezpečenie rodiny**, s tým spojená úroveň bývania, predovšetkým u mladých a viacpočetných rodín. Je dôležité, aby malo dieťa pri učení vymedzené miesto, pretože je nevhodné neustále premiestňovanie pri učení, dochádza k nesústredenosti a rozptyľovaniu. Taktiež aj strata zamestnania jedného z rodičov alebo zmena bydliska sa môže odraziť na výkone dieťaťa.

- **kultúrna úroveň rodiny** - nedostatočné vzdelanie, nedostatočný kultúrny život rodiny.

- **narušená štruktúra rodiny** - sem patrí už spomínaná neúplná rodina, ale k narušeniu rodiny môže dôjsť aj pri nedostatku času jedného z rodičov, kedy je narušený každodenný chod domácnosti. Pri veľmi povolnej výchove rodič stráca autoritu, no naopak, pri prísnej výchove vzrastá u dieťaťa úzkosť a agresivita.

- **nízka kvalita výchovy**, pri nesprávnej forme výchovy nie sú deti dôsledne kontrolované rodičmi, sú odkázané na seba, čím sú zanedbané základné, pracovné i školské návyky.

- **autoritatívna výchova** - takéto dieťa trpí nedostatkom lásky a nehy. Pri autoritatívnom správaní otca aj matky, môže nastať situácia, keď dieťa, ktoré je aktívne rieši nátlak rodičov útočnosťou, vzdorovitosťou alebo útekom z domu, dieťa pasívne sa nevie dlhší čas sústrediť na danú prácu, uniká do vysnenej skutočnosti. Pri autoritatívnom správaní jedného z rodičov dochádza k rozštiepeniu citového prejavu dieťaťa, kolísavému správaniu.

- **rozmaznávajúca výchova** - je typická pre rodiny z jedným dieťaťom, ale môže ísť aj o najmladšie dieťa. Takéto deti sú vedené k nesamostatnosti, nerozhodnosti a pri nárokoch v škole môžu zlyhať.

- **rozdielna forma** výchovy spôsobuje zmätenie dieťaťa pri utváraní správnych hodnôt.

- **nadmerná erotizujúca forma výchovy** - snahou rodičov je vychovávať dieťa podľa svojich predstáv, zaťažujú dieťa nadmernými požiadavkami a nepozerajú na skutočné záujmy a schopnosti dieťaťa.

- **zanedbávajúca výchova** - ide najmä o neželané, nemanželské, mimomanželské deti, často zanedbávané, odmietané, ktoré túžia po tom čo im chýba (láska, pohladenie, nežnosť).

Všetky spomenuté faktory sa dajú ovplyvniť vzájomnou spoluprácou rodiča a školy. (Flešková, Kačáni, Kačániová, Valihorová, 2004)

1.2.2 Komunikácia v rodine

Komunikácia vytvára pozitívne prostredie v rodine slúži na vymieňanie informácií, uspokojenie potrieb, prejav lásky. Ideálna rodinná komunikácia by mala zahŕňať úprimný, otvorený a zároveň priateľský dialóg. Každý člen rodiny prispieva ku komunikácii či si to uvedomuje alebo nie. Naopak pri narušenej komunikácii dochádza zbytočne k zlým vzťahom v rodine. Prekážkami v rodinnej komunikácii, sú podľa Possea a Melgosa (In: Šatánek, 2004): rýchly životný štýl, obmedzené vzťahy, rozdiely v temperamente, profesionálne nároky a nadmerné zaujatie vlastnými záležitosťami,

predsudky posmešky, ponižujúce poznámky voči členom rodiny, prehnané sebazdôrazňovanie, tvrdohlavosť, paternalistický (nadradený, túorský) alebo diktátorský prístup. (Šatánek, 2004)

Základom dobrej komunikácii v domácnosti je počúvanie.

Pasívne počúvanie: pri tomto type rodič dieťa počúva, ale nevníma čo mu hovorí.

Aktívne počúvanie: spočíva v tom, že rodič nielen počúva, ale aj vníma dieťa čo hovorí. Dáva najavo záujem, vzbudzuje v dieťati dôveru. Je to jeden z najúčinnějších prostriedkov pri budovaní vzťahov medzi rodičmi a deťmi, pretože vedie a podnecuje dieťa k samostatnosti, zodpovednosti a riešeniu problémov. (Gordon, 1995)

1.2.3 Učenie hodnotám

Rodičia sú prvými učiteľmi svojich detí, čo sa týka vštepovania materiálnych, spoločenských, emocionálnych a morálnych hodnôt. Rodič sám žije podľa určitých hodnôt a dieťa sa ich učí, keď sleduje konanie a reč svojich rodičov. Ak rodič túži po tom, aby jeho dieťa bolo čestné, on sám musí byť čestný. Ak chce, aby bolo veľkodušné, on sám musí byť veľkodušný. Činy viac ako slová dieťaťu ukazujú, čo má pre rodičov hodnotu. (Gordon, 1995)

Hoci sú starí rodičia príliš zhovievaví, zohrávajú veľkú úlohu vo výchove detí. Tvorí korene rodiny a to je pre dieťa veľkou hodnotou. Tým, že deti trávia so starými rodičmi veľa času, prejavujú im lásku, rozvíja sa v nich úcta k starším. (Possoe, Melgosa, 2002)

1.2.4 Súrodenecká pozícia

Postavenie dieťaťa v rodine je úzko späté s miestom medzi súrodencami. Prvorodené dieťa je istý čas jedináčikom, ktorému sa kladie všetka pozornosť, ale po príchode ďalšieho súrodenca sa pozornosť musí deliť, a to už nemusí dieťa zvládnuť a môže sa to odraziť na jeho správaní.

Druhorodené dieťa je konfrontované s prvorodeným, nestačí držať krok so starším súrodencom, a preto sa môže cítiť neschopné a svoje postavenie hľadá v tom, čo nie je

staršie dieťa – agresívnejší alebo pasívnejší, závislejší, spoločenskejší alebo samostatnejší.

Tretie dieťa v rodine postaví druhorodeného do pozície prostredného dieťaťa. Prostredné dieťa sa často cíti vytláčané najstarším a najmladším súrodencom, čo ho povzbudzuje k rozhodnutiu prekonať svoje postavenie medzi nimi dodržiavaním pravidiel a spravodlivosti.

Najmladšie dieťa ťaží zo svojho postavenia byť najšikovnejším alebo najprítulnejším, najlepším alebo najnešikovnejším. Od tohto závisí jeho postoj k rodičom. Medzi súrodencami vzniká súťaživosť, čo má významný vplyv rozvoja osobnosti. (Dinkmeyer, McKay, 2008)

2. VÝCHOVA K MANŽELSTVU A RODIČOVSTVU U DETÍ STARŠIEHO ŠKOLSKÉHO VEKU

V tejto druhej kapitole sa zameriame predovšetkým na výchovu k manželstvu a rodičovstvu u detí staršieho školského veku. Pre pochopenie tejto problematiky je dôležité pochopiť špecifiká obdobia puberty a socializácie mladého človeka, ako aj jeho postavenie v rodine, vplyv otca a matky na jeho samotný vývin.

2.1 Vek puberty – starší školský vek, charakteristika

Z latinského pubescencia - puberta

pubertas - pohlavná dospelosť, mužský vek Švancara (1973)

puberte - pokrývať sa páperím
Pondelíčková-Mašlová (1990)

pubes - páperie chlpy, vonkajšie pohlavné orgány,
prenesené ohanbie Říčan (1990)

pubesco - dospievam Rozinová (1992)

Podľa E. Eriksona je obdobie puberty charakteristické vytváraním vlastnej identity, bojom s neistotou a pochybnosťami o sebe samom. (Končeková, 2007).

Presná hranica tohto obdobia nie je jednoznačná, je skôr individuálna. Vymedzuje sa ako obdobie medzi 10.-11. rokom až 15-16 rokom, u dievčat od 10 až 14 a u chlapcov od 11-12 do 15-16 rokov. Dievčatá dozrievajú o jeden až dva roky skôr ako chlapci.

Toto obdobie je charakteristické prudkými telesnými a psychickými zmenami, rozvíjajú sa primárne a sekundárne znaky, ktorými sa jednotlivé pohlavia odlišujú a dochádza k stotožňovaniu sa role muža a ženy. Postava pubescenta sa mení na akoby tvora „samá ruka, samá noha“, pohyby sú nekoordinované. Vnímanie a myslenie sa stáva plánovanejšie a systematickejšie, rozvíja sa logické pamäť a rozširuje sa slovná zásoba. Správanie výrazne ovplyvňuje veľká citová intenzita, čo sa prejavuje výbušnosťou, impulzívnosťou, nedostatkom sebaovládania a nesústredenosťou najmä

v učení. Pubescent sa usiluje podobať správaniu dospelých, postupne sa odpútava od rodiny, nadväzuje vzťahy z rovesníkmi, prevláda túžba po sebauplatnení a úsilie stať sa nezávislým. V tomto období vznikajú mnohé konflikty medzi dieťaťom a rodičom, môžeme ho nazvať ako problematické obdobie. Pubescent už nechce, aby sa s ním zaobchádzalo ako s dieťaťom, odmieta príkazy, či zákazy.

2.1.1 Socializácia osobnosti v období puberty

Socializácia v období puberty pre jedinca predstavuje dramatickú fázu osobnosti. Podľa Bagdyho (1983, s. 73) „Začiatok hľadania miesta vo svete dospelých, likvidácia tradičnej formy väzby k rodičom, kvalifikačná zmena kontaktu, utvorenie pomeru k rodičom na základe rovnosti.“ Bagdy (1983) tento proces socializácie prebieha veľmi spontánne alebo inštitucionalizovane. Oravcová (2004) ako proces socializácie jednotlivca v období puberty uvádza, že významnou úlohou jedinca je jeho odlišnosť od majority, jeho nezávislosť a potreba samostatnosti. (Oravcová, 2004)

2.1.2 Modely a vzory v procese socializácie

V procese socializácie jednotlivca na neho pôsobia rôzne druhy modelov a vzorov. Oravcová (2004) v procese socializácie jednotlivca uvádza niekoľko modelov a vzorov:

a) Fyzicky prítomné osoby – sú to osoby, členovia malých skupín s ktorými sa jednotlivec každodenne stretáva (členovia rodiny)

b) Fyzické rodiny z referenčných skupín – ide o skupinu, ktorej jednotlivec nie je členom, ale rád by sa jej členom chcel stať (športovci, politici, speváci...)

c) Sprostredkované vzory – zdrojom týchto vzorov sú masovokomunikačne prostriedky (speváci, herci....)

d) Exemplárne modely – vzory – sú zámerne predkladané spoločnosťou (škola, cirkev, rodina) (Oravcová, 2004)

2.2 Rodičovstvo

Čo je rodičovstvo?

Rodičovstvo je začiatkom nového života, radosti, ale i veľkej zodpovednosti. Rodičovstvo je tiež základná potreba človeka, jeho plnohodnotného života, ale aj potreba spoločnosti.

Človek na rozdiel od iných živočíchov, sa vyznačuje tým, že potrebuje starostlivosť dospelých ešte dlho po svojom narodení. Dost' dlho trvá, kým je dieťa schopné samo prijímať potravu, zaobstarať si ju, a samo sa starať o seba. Základným obsahom rodičovstva je uspokojenie všetkých potrieb (telesných, duševných, spoločenských) dieťaťa. Sú uspokojované v rámci vzťahov rodiča a dieťaťa. Rodičia prvého dieťaťa majú málo skúseností o starostlivosť o dieťa, preto sa inšpirujú prístupom svojich rodičov. Tí, ktorí vyrastali v usporiadanej rodine a boli dobre vychovaní majú pre svoje deti dobrý vzor. No pre tých, ktorí majú vo svojich rodičoch zlý príklad je to ťažšie, ale nie nemožné. Je dôležité si uvedomiť, že dokonalí rodičia neexistujú, tak ako ani dokonalé deti. Pokiaľ svoje deti milujeme a zahrňame ich láskou, určite sa nám to aj vráti.

Plánované rodičovstvo: Plánovaným rodičovstvom sa označuje snaha partnerského páru smerujúca k otehotneniu ženy, porodeniu dieťaťa v najvhodnejšej a naplánovanej dobe pre nich.

Ako správne vychovať svojich potomkov?

Odpoveď na túto otázku prakticky neexistuje. Rodičia, ktorí si kladú takúto otázku, sa môžu riadiť odbornými radami psychológov zaoberajúcich sa touto problematikou.

Výchovy k rodičovstvu

Deti by sme mali viesť k tomu, aby sa dokázali postarať nielen o seba, ale v budúcnosti aj o svoje deti. Mladí ľudia by mali uzatvárať manželstvo až na základe trvalých citových vzťahov a zakladať rodiny, v ktorých môžu zaručiť riadnu výchovu detí. To, aby si ľudia uvedomili rodičovskú zodpovednosť, je dlhodobou záležitosťou. Je dost' pravdepodobné, že ak sa budeme snažiť s naším dieťaťom rozprávať o jeho problémoch, napr. s dospievaním, je dost' pravdepodobné, že to bude tak robiť aj so

svojím deťom. Rodičovstvo nie je ľahká úloha, a preto by sme sa mali na ňu dobre teoreticky pripraviť. Mali by sme poznať zákonitosti jednotlivých vývinových období, aby sme mohli deťom lepšie porozumieť a správne ich viesť. Zvlášť dôležitá býva starostlivosť v období dospievania, kedy dochádza mnohokrát k zbytočným konfliktom medzi rodičmi a deťmi, ktoré sú spôsobené neinformovanosťou. Z rodičov si deti prenášajú nielen formu správania, podvedomé reakcie, ale aj dobré a zlé návyky a modely manželského vzťahu.

Úloha, na ktorú svoje deti pripravujeme, je zložitá a nedá sa naučiť na jednej či dvoch prednáškach. To, čo chceme svojim deťom odovzdať, musíme vytvárať a upevňovať celý život.

2.2.1 Postavenie matky v rodine

Už po mnoho generácií matka plní ústrednú pozíciu v rodine. Prisudzovaná je jej funkcia zjednocujúceho a stmelujúceho činiteľa. Spája sa s ňou stránka citová a výchovná. Väčšina matiek by sa dala zaradiť niekedy do dvoch alebo troch typov, no niekedy sa stáva že konkrétna matka sa zaradí len pod jeden typ. Cibulkovec zaradil matky do šiestich základných typov:

a) **Matka milujúca** – typ matky, ktorý je najviac spoločensky uznávaný, je veľmi žiaduci. Pre svoje deti a manžela sú veľkou oporou.

b) **Matka egoistická** – ku všetkým vo svojom okolí prechováva nepriateľský postoj. K vzťahu k deťom, rodine jej chýba nežnosť a láskavosť. Navonok dáva najavo, že deti sú jej príťažou a to, aká by bola spokojná bez nich.

c) **Matka nekompromisná** – svoju rodinu a deti má rada, no má svoje normy a zásady, ktoré musia všetci v jej okolí rešpektovať.

d) **Matka nevyrovnaná a úzkostná** – chýba jej potrebný pokoj a vyrovnanosť, nie je spokojná sama so sebou, neverí si. Vo vzťahu k deťom je stále dobrá a kamarátska.

e) **Matka snobská** – nemá zmysel pre rodinu a manželstvo. Deti jej slúžia ako prostriedok predvádzania sa pred ostatnými.

f) **Matka netradičná, odviazaná** – takáto matka neprejavuje záujem o výchovu detí. Väčšinou ju deti nezaujímajú, pristupuje k nim a k výchove s odporom. (Ďurdiak, 2001.)

Vraví sa, že matka je pilierom rodiny a stálosti v rodine. Čo je však otec? Otec je rovnocenným spoluhráčom v rodine, chce dostávať rovnakú lásku od svojich detí, tak ako ju dostávajú matky.

2.2.2 Postavenie otca v rodine

Tak ako matky, aj otcovia sú zaradení do určitých typov. Otcovia v typológii boli rozdelení do piatich základných typov. Každý otec je však prierezom dvoch typov, pričom je málo pravdepodobné, že by sa vyskytoval otec, ktorý by zodpovedal len jednému typu z vymenovaných typológií: Ďurdiak (2001)

a) Otec milujúci, priateľský a kamarátsky – v rodine nevyvoláva dusnú nepriateľskú atmosféru, práve naopak, je pokojný, ústretový, konflikty sa snaží riešiť.

b) Otec despotický – jeho despotické vlastnosti sa prejavujú agresivitou až surovosťou, tvrdosťou. Je obávaným typom otca v rodine, nikto ho nemá rád.

c) Puntičkáarsky otec – v rodine musí byť všetko podľa neho podľa jeho noriem a všetko v úplnom poriadku. Tiež nebýva v rodine obľúbený.

d) Otec nezúčastnený – znamená to, že tento typ otca o rodinu neprejavuje záujem, väčšinu svojho času trávi mimo rodiny. Nezaujíma sa o výchovu detí, nezaujmajú ho ani ostatní členovia rodiny.

e) Otec nenáročný – takýto otec sa nerád angažuje v rodinnom živote, nerád si robí starosti, Do istej miery ho deti majú rady, pretože od nich nič nevyžaduje a nepožaduje bežné povinnosti. Takýto otec ich ale nič nenaučí. (Ďurdiak, 2001)

Otec je pri vývine svojich detí v dnešnej dobe veľkou nutnosťou. Veď aj on sám potrebuje nejaké citové naplnenie, potrebuje so svojimi deťmi prežívať ich víťazstvá, ich prehry, pretože ho to tak povznáša, ako ženu materstvo. Naplňa to jeho život a dáva mu nové rozmery.

2.3 Rodina a jej celková atmosféra

Súdržnosť a atmosféra rodiny udržuje jej členov pohromade. Rodinná atmosféra sa utvára vzájomnými vzťahmi medzi manželmi, čo sa prenáša na deti. Každá rodina si vytvára svoju vlastnú atmosféru, ktorá ju robí jedinečnou. Jej vzájomné úprimné

a vyrovnané vzťahy vytvárajú príjemnú klímu, čo sa odráža na psychickom vývine dieťaťa, formujú ho po citovej a osobnostnej stránke. Nevhodná rodinná atmosféra, rozpory hádky slovné a fyzické útoky, alkohol či nevhodné postoje rodičov sú predpokladom k vytvoreniu porúch osobnosti, ktorá v takejto rodine vyrastá. Šťastie a pocit krásneho vzťahu sú túžbou všetkých, aj v najhlbších zákutiach každého človeka. Je to krásny pocit, keď vás milujú, rešpektujú a vážia takých, akými ste.

2.4 Výchovné techniky rodín

Jednotlivé rodiny sa od seba odlišujú spôsobom života, výchovou svojich detí. Rozinajová (1990) tieto výchovné typy rozdelila do desiatich bodov:

a) Výchova autoritatívna – táto výchova pozostáva len zo samých príkazov a zákazov.

b) Nadmierne zhovievavá výchova – je opakom autoritatívnej, dieťa má všetko dovolené.

c) Krajne náročná rodinná výchova – rodičia na dieťa robia nátlak, aby vo všetkom bolo prvé. Všetko čo dieťa urobí, rodičia hodnotia ako jeho neúspech.

d) Degradujúca brutálna výchova – rodičia dieťa neustále vo všetkom podceňujú.

e) Úzkostlivá výchova – rodičia na dieťati veľmi lipnú, nedajú mu priestor k samostatnosti.

f) Výchova bez lásky – rodičia dieťaťu nepreukazujú ani kúsok lásky.

g) Laxná rodinná výchova – v takejto výchove sú deti odkázané na seba, pričom ich rodičom nezáleží na tom čo robia.

h) Pedocentricky zameraná rodinná výchova – dieťa si samo určuje, čo bude a čo nebude robiť. Rodičia mu všetko, čo si zaumieni, dovoľia.

i) Patologická rodinná výchova – výchova, ktorú zabezpečuje alkoholik, psychicky narušený človek, drogovovo závislý človek (Rozinajová, 1990)

Keďže dieťa je veľmi vnímavé a svojich rodičov si berie ako vzory, správanie a konanie svojich rodičov považuje za správne a prirodzené, tak ich zvykne kopírovať. Potom možno očakávať že dieťa bude pre spoločnosť tak prospešné, ako sú jeho rodičia. (Hudáková, 2011)

2.5 Výchova k manželstvu a rodičovstvu

„Veľké tajomstvo každého dobrého manželstva je, že treba pokladať každý malér za epizódu, a nie každú epizódu za maléra.“ (Nicolson)

Nie je ľahké byť dobrou matkou alebo dobrým otcom. Lebo ani toho rodiča, ktorý svoje deti zanedbáva a berie svoje rodičovské povinnosti len tak leda- bolo, ani toho otca či matku, ktorí svoje deti priam zahŕňajú vecami od výmyslu sveta, ale zabudnú alebo podcenia lásku a výchovu, nemožno ani pri najlepšej vôli pokladať za rodičov, ktorí by splnili úlohu, ktorú na seba vzali vo chvíli, keď dali dieťaťu život. Čo vyrastie z detí takýchto rodičov? No nezriedka takí istí, ak nie horší rodičia. Je to smutné konštatovanie. Na to, kto sa môže stať otcom či matkou, niet zákonných obmedzení. A predsa každého, kto si uvedomí čo sa stane, keď sa stane matkou alebo otcom, mala by otriasť zodpovednosť za dieťa, ktorému daruje život. Predsa v rukách drží osudy mnohých, čo prídu po nás a budú formovať tento svet, budú pokračovať v tom, čo sme začali my. Každý rodič si predsa uvedomuje, že svoje dieťa či deti formuje pre život pre budúcnosť a všetko, čo mu odovzdá, dostal aj on sám od svojich rodičov, prarodičov. Ďalej mu vytvára predpoklady pre jeho správnu výchovu pre ďalších vnukov a pravnukov.

Príprava mladého človeka na manželstvo a rodičovstvo nie je kampaňou, prípadne jednorazovou akciou, je to predsa celoživotný proces, ktorý pretrváva od jeho narodenia, no nekončí dospelosťou. Príprava na manželstvo a rodičovstvo sa prelína všetkými zložkami výchovy a v každodennom živote.

Pre výchovu k manželstvu a rodičovstvu vyplývajú isté úlohy a ciele. Dieťa rýchlo rastie, čím rastie aj jeho telesná hmotnosť. Začína pohlavne dozrievať, preto je nutné, aby rodič dieťa v tomto veku informoval o partnerskom vzťahu muža a ženy, aby mu zodpovedal otázky o pohlavnom živí dvoch partnerov, o ich predmanželskom spolužití, ako aj o všetkom, čo rodičovstvo prináša (zodpovednosť, odriekanie).

Deti predškolského veku sú veľmi zvedavé, pozorujú svoje časti tela, všímajú si rozdiel medzi mužom a ženou. Vhodné je prirodzenou formou vysvetliť už v tomto období deťom, ako prichádza bábätko na svet, naučiť ich správnu terminológiu pre časti tela, aj tie, ktoré súvisia s pohlavím. Podrobnejšie informácie o sexuálnej výchove má

dieťa dostať v predpubertálnom veku, to je ideálne obdobie, keď ešte nie je také ostýchavé a prirodzene prijíma tieto nové poznatky o rozmnožovaní, tehotenstve, pohlavných orgánoch, o zmenách v puberte. Rodič je nezastupiteľný v odovzdávaní poznatkov sexuality, najmä prostredníctvom otvoreného rozhovoru, čím dieťaťu umožní dozrieť a rásť zdravým spôsobom. (Possoe, Melgosa, 2002)

Výchova k manželstvu a rodičovstvu je dôležitá, pretože sa ho zúčastňujú všetky socializačné faktory, teda nielen rodina a škola. Je dôležitejšia ako voľakedy.

Rytmus súčasnej a uponáhľanej doby prudko zasahuje na vývoj človeka- mladiství dospievajú omnoho skôr a rýchlejšie. Zrýchlené dospievanie, akcelerácia, ktorá sa týka aj pohlavného vývinu mladých ľudí existuje. Túto realitu musíme akceptovať, zobrať ju na vedomie so všetkými jej dôsledkami, či sa nám to páči alebo nie. Vplyvom tejto zrýchlenej fyziologickej vyspelosti sa sexualita posunula omnoho dopredu až pod hranicu zrelosti, čo prináša nechcené tehotenstvá, vynútené manželstvá so všetkými nežiaducimi následkami.

I dnes sa stále stretávame s tým, že dvanásť až štrnásťročné deti nemajú rodičmi zodpovedané otázky v súvislosti so sexom. Tieto deti potom zbierajú znalosti a skúsenosti od kamarátov, na internete a v škole. Je dobre, že existuje školská príprava, ale jej predsa je menej osobný než ten, pri ktorom deti zbierajú svoje skúsenosti od svojich rodičov.

Sexuálnu výchovu nie je potrebné oddeľovať od ostatnej výchovy najmä nie od mravnej a citovej. Sexuálna výchova je súčasťou výchovy k manželstvu a rodičovstvu ktorá slúži, ako prevencia takeého sexuálneho správania, ktoré by mohlo ovplyvniť manželstvo a funkcie rodiny.

Za dôležité sa pokladá aj informovať dieťa o pohlavných chorobách, ako i o prevencii neželaného manželstva a rodičovstva.

K cieľom výchovy k manželstvu a rodičovstvu sa vyjadrilo mnoho autorov. Prevendárová, Kubíčková (1996)

Cieľom výchovy k manželstvu a rodičovstvu je rozvoj osobnosti dieťaťa po rozumovej stránke, osvojenie si zručností, nadobudnutie skúseností potrebných pre život, a hlavne vypestovanie si spoločensky žiaducich návykov. (Prevendárová, Kubíčková, 1996)

Višňovský (1998) ako ciele výchovy k manželstvu vymedzil kritériá výchovy, ktoré sú: -., *uvedomelosť*

- *pripravenosť*

- *zodpovednosť*

-*zrelosť.*“

„Každý človek, keď chce byť šťastný, si musí uvedomiť postupnosť týchto kritérií“
(Višňovský, 1998)

Všeobecným cieľom výchovy k manželstvu a rodičovstvu je umožniť či podporiť čo najlepší rozvoj osobnosti tak, aby boli v každom smere utvorené predpoklady na zdravý citový a sexuálny život. (Prevendárová, 2000)

Autorka tieto ciele ďalej rozpracováva do cieľov čiastkových ako aj do učebných osnov MS SR z roku 1998.

Formovanie osobnosti dieťaťa a jeho vzťahov s okolím závisí od nasledujúcich faktorov: (Prevendárová, 2000., s.109)

- „od kvality manželského spoluzitia rodičov
- od vzťahu rodičov k deťom a ich výchovného cieľa
- od celkovej úrovne detstva
- od rodinných vzorov.“

Je dôležité spomenúť pri výchove k manželstvu a rodičovstvu nesprávne (až nebezpečné) prvky a štýly vo výchove, ktoré som už bližšie spomínala v typoch rodín. Sú to nasledovné prvky:

- protichodnosť požiadaviek rodičov
- kritizovanie dieťaťa
- citovo kladný postoj, opak rozmaznávanie dieťaťa
- extrémne vysoké požiadavky kladúce na dieťa
- časté výčitky
- obmedzovanie dieťaťa
- preferovanie jedného dieťaťa
- tvrdosť, hrubosť voči dieťaťu (Prevendárová, Kubíčková, 1996)

Na výchovu k manželstvu a rodičovstvu vplýva aj školské prostredie. S touto výchovou je potrebné začať už v nižších ročníkoch základnej školy a správnou formou poskytnúť deťom informácie o dospievaní, sexualite, ako aj manželstve a rodičovstve.

Vplyvom školského prostredia na výchovu k manželstvu a rodičovstvu sa zaoberá autorka Rozinajová (1992) zásadami:

- zásada vzájomnej pravdivosti
- zásada výchovy vzdelávania a integrácie, sexuálnou výchovou, mravnou a citovou
- zásada pravdivého hodnotenia a spätnej väzby
- zásada dôvernosti a individuálneho prístupu

Výchova k manželstvu a rodičovstvu člení metodický materiál

Tieto metódy sú z určitého hľadiska potrebné pre výchovu k manželstvu a rodičovstvu istou cestou, ktoré poslúžia ako pomoc pri dosiahnutí cieľa, slúžia hlavne pri usporiadaní činností a pomoc pri riadení.

Rozinajová (1992) tieto metódy rozdelila z hľadiska potrieb pre rodinný život nasledovne:

- a) **Výkladové metódy** - pôsobia na intelekt žiaka, je to metóda vysvetľovania a počúvania, ktorá absentuje praktické skúsenosti, a tak si žiak len veľmi ťažko vie osvojiť tieto vedomosti.
- b) **Metóda tvorivého čítania** - táto metóda umožňuje žiakom ľahšie pochopenie v širších súvislostiach, metódy výkladové a ilustračné(Rozbor literárneho diela, filmu , divadla.....).
- c) **Aktivizujúce sebaregulujúce metódy** - sú náročné na vôľové vlastnosti žiaka, sú súčasťou seba výchovy.
- d) **Emocionálne –aktivizujúce metódy** - pôsobiace na cit a predstavy. Účinné sú v besede a diskusii, osobné rozhovory, prípadne riešenie modelových situácií.
- e) **Aktivizujúce, záujmové, problémové a pracovné metódy**- sú to pracovno-športové formy, hry, hranie rolí. Od učiteľa sa vyžaduje nesmierna tvorivosť takt a dôslednosť. (Rozinajová, 1992)

Koncepcia výchovy k manželstvu a rodičovstvu na školách

Koncepcia výchovy k manželstvu a rodičovstvu je vypracovaná na základe uznesenia vlády SR č. 390 zo 4.6.1996.

Ministerstvo školstva tejto problematike venuje permanentnú pozornosť, pričom kladie dôraz na to, aby všetci mladí ľudia- žiaci základných a stredných škôl dostali plnohodnotné a kvalitné informácie z oblasti partnerských a manželských vzťahov, výchovy k manželstvu, rodičovstvu ešte predtým, ako sa stretnú s konkrétnymi životnými, spoločenskými a partnerskými situáciami.

(www.infovek.sk/predmety/sexvych/grmanova/koncepcia.htm)

V prvej časti Úvod je spomenutá dôležitosť a nutnosť výchovy k manželstvu a rodičovstvu, ktorá bola prijatá vládou SR 4.júna1996, schválená uznesením č.389 ako Koncepcia štátnej rodinnej politiky, kde v časti Základné princípy rodiny a rodinnej politiky v bode C zahŕňa princípy výchovy k manželstvu a rodičovstvu. Ako ďalšie východiskové materiály ku koncepcii výchovy k manželstvu a rodičovstvu sú zahrnuté : Komplexný program prevencie HIV/AIDS, ktorý bol vládou SR prijatý uznesením č.390/1996 dňa 4. Júna 1996. Treba spomenúť aj schválenie istých učebných osnov sexuálnej výchovy pre 1. a 2. stupeň ZŠ ako aj pre stredné školy v roku 1994, schválené dňa 26.7.1994 pod č. 4028/94-212 s nadobudnutou platnosťou od 1.9.1994.

Pri ministerstve školstva SR bola utvorená skupina tzv. pracovná skupina, ktorá bola zložená z rôznych predstaviteľov názorových skupín. Členovia tejto pracovnej skupiny inovovali a upravili učebné osnovy sexuálnej výchovy z dôvodu, že predošlé osnovy boli ťažko akceptovateľné všetkými názorovými skupinami. V roku 1997 Štátny pedagogický ústav v Bratislave definitívne vypracoval Koncepciu výchovy k manželstvu a rodičovstvu, ktorá bola akceptovaná rôznymi názorovými skupinami ako nadpredmetová a prierezová. Jej obsah je primeraný vedomostiam a intelektovým schopnostiam žiakov jednotlivých stupňov, jednotlivé témy sú v súlade s učebnými osnovami.

Pre **1. stupeň ZŠ** sa výchova k manželstvu a rodičovstvu realizuje v predmetoch Prvouka, Prírodoveda. Na hodinách čítania sa vhodne dajú začleniť aj literárne diela.

Na **2. stupni ZŠ** je ťažisko realizácie výchovy k manželstvu a rodičovstvu. Výučba je sústredená vo voliteľných predmetoch: ETICKÁ VÝCHOVA, NÁBOŽENSKÁ VÝCHOVA, v predmetoch PRÍRODOPIS - BIOLÓGIA, OBČIANSKA NÁUKA, ako aj v literárnych ukážkach na hodinách LITERATÚRY.

Na stredných školách sa realizuje v predmetoch ETICKÁ VÝCHOVA, NÁBOŽENSKÁ VÝCHOVA, kde je možné nadväzovať už na dosiahnuté výsledky z 1. a 2. stupňa a v predmete: NÁUKA O SPOLOČNOSTI. V stredných odborných školách vo voliteľných predmetoch ZÁKLADY RODINNEJ VÝCHOVY, PSYCHOLÓGIA a v nepovinnom predmete: VÝCHOVA K RODIČOVSTVU.

(www.infovek.sk/predmety/sexvych/grmanova/koncepcia.htm)

Na záver je možné konštatovať, že výchova k manželstvu a rodičovstvu tvorí ucelený systém výchovy a vzdelávania, ako aj to, že má vytvorený priestor aj na základných, aj na stredných školách.

Po pochopení základných osobitostí obdobia puberty, aj výchove k manželstvu a rodičovstvu v rodine a školách sme sa rozhodli túto kapitolu venovať sociálno-patologickým javom, ktoré sa čoraz častejšie vyskytujú v súčasných rodinách a sú v mnohých prípadoch spúšťačom porúch správania sa detí.

Venovať sa budeme aj Reedukačnému centru, jeho poslaniu a príčinám umiestňovania maloletých detí do takýchto centier.

3 VÝCHOVA A PATOLOGICKÉ JAVY VO VÝCHOVE

*„Keď niekoho dobrým slovom naučíš, zlým príkladom nekaž, lebo všetko, čo si
vybudoval, navnivoč obrátiš zas!“*

Hugolín Gavlovič

Len harmonicky rozvíjajúca, kultúrne vyspelá rodina môže u ľudského jedinca vypestovať pevné citové vzťahy a mravné hodnoty, na ktorých možno budovať uvedomelý spoločenský postoj človeka. Nedostatky rodinnej výchovy sú takmer pravidelne významnými príčinami porúch správania mládeže. Negatívne pôsobí predovšetkým rozvrátenosť rodiny, alkoholizmus, negatívny vplyv rodičov s charakterom kriminálne závadných osôb, nemorálne konanie, neprimerané materiálne prostriedky spôsobujúce neskromnosť, sebeckosť a citovú prázdnotu. Rodina podstatne stratila svoj výchovný vplyv. Keďže rodina nad dieťaťom stratí akýkoľvek vplyv, dieťa a jeho existencia skôr podľahne nežiaducim vplyvom vo svojom okolí takzvaným patologickým javom, pričom je ohrozená jeho sociálna, mravná existencia.

3.1 Sociálna patológia

Niekedy môžu aj úplné rodiny zlyhať. Aj napriek tomu, že všetko navonok vyzerá normálne sa v nich občas skrýva zanedbávanie výchovy, fyzické, psychické či emocionálne týranie. Necitlivý prístup k deťom zo strany rodičov, ich agresívne prejavy sú zväčša vyvolané nezamestnanosťou, nedostatočnou finančnou situáciou, frustráciou, vlastnou nemohúcnosťou nájsť a mať zmysel života. Osobnosť človeka vykresľuje jeho konanie a správanie. K týmto javom patrí aj sexuálne zneužívanie detí. Podľa tvrdenia Mühlpachra (2008), sú tieto osoby, intelektuálne podpriemerné, z psychiatrického hľadiska sú hodnotené ako psychopati, alebo anomálne osobnosti. Vedie ich k tomu alkohol, drogy a tie im napomáhajú k dopúšťaniu sa ďalších patologických javov.

Nielen dieťa môže byť v rodine zneužívané, ale domáce násilie sa prejavuje aj neprimeranými požiadavkami na partnera. Môže ísť o násilie, tak zo strany muža, ako aj ženy, ale častejšie sa vyskytuje v podobe násilia na žene. Prejavuje sa fyzickým, psychickým, sexuálnym, sociálnym, ale aj ekonomickým násilím.

Šmolka, Mach, (2008),, *Nejde pritom o rodiny s nižším vzdelaním a nižšou životnou úrovňou, naopak, k týmto prípadom dochádza skôr v rodinách s vyšším vzdelaním a vyššou životnou úrovňou* “ (Šmolka, Mach, 2008, s. 191).

V rodine jeden problém vyvoláva Dirgová (2010) ďalší, a je teda potrebné zvážiť, či nie sme ľahostajní voči rôznym sociálno-patologickým prejavom. Rodina má byť nezávislá inštitúcia, v každom ohľade spôsobilá a schopná riešiť všetky svoje problémy. V mnohých životných situáciách si sama nevystačí, a preto potrebuje pomoc. (Dirgová, 2010)

Je nevyhnutné jedinca z patologického prostredia vytrhnúť, zaradiť ho do náhradného zariadenia.

(<http://www.prohuman.sk/socialna-praca/socialna-patologia-a-patologia-rodiny>)

Ondrejkovič a kol.(2009.,str 437),, *Ohrozenosť znamená potencionálne nebezpečenstvo odchýleného správania, ktorému sa dá vyhnúť*“.

3.1.1 Vymedzenie pojmu poruchy správania a emocionality

Deti, u ktorých sa prejavujú poruchy emócií, adaptability a socializácie, nazývame problémové deti.

Poruchy správania možno podľa Lábattha chápať v širšom i užšom ponímaní. V užšom význame predstavujú „*široké spektrum maladaptívnych foriem správania, od drobných priestupkov voči disciplíne, prejavom vzdoru, nadmernej plachosti a úzkosti až po agresívne deštruktívne správanie a trestné činy.*“ (Vašek a kol., 1994, s. 166)

Ako to ďalej Lábatth uvádza: „*v širšom chápaní predstavujú neadaptívne formy správania jednotlivca alebo malej sociálnej skupiny, ktoré nepriaznivo vplývajú na sociálny vzťahový rámec a socializačný proces jednotlivca alebo na fungovanie skupiny, resp. ktoré nejakým spôsobom narúšajú etické, právne a iné spoločenské normy. Pokiaľ nedochádza k prekročeniu týchto noriem, ale len k ich prijatiu, je vhodnejšie hovoriť o problémovom správaní alebo neprispôbení, nie o poruchách správania, najmä ak sú prejavom vývinovej alebo situačnej krízy.*“ (Vašek a kol., 1994, s. 166)

Podľa závažnosti poruchy správania sa ťažko vychovávateľní delia na osoby disociálne, osoby asociálne a osoby antisociálne.

(Švancar, Burianová, 1988).

Disociálne správanie – je definované ako správanie na hranici normy, pričom nie je spoločensky nebezpečné. Jeho následkom prevrátených hodnôt a sociálnych vzťahov, avšak bez výraznejšej agresivity. Patrí sem klamstvo, nedisciplinovanosť, priestupky voči školskému poriadku.

Asociálne správanie – môžeme charakterizovať ako konanie, ktoré je v rozpore so spoločenskou morálkou. Narastá v antisociálne spoločenské správanie, ktoré svojimi následkami poškodzuje spoločnosť, privádza k ničeniu najvyšších hodnôt, k ohrozeniu života. Patrí sem túlanie, záškoláctvo, sebaškodzovanie, toxikománia.

Ešte poznáme aj tretiu skupinu, sú to mravne narušení, u ktorých je nevyhnutné uplatniť vhodné formy náhradnej výchovy.

Jednotlivci sú umiestnení do reedukačných zariadení na základe porúch správania, ktoré rozdeľujeme do troch okruhov (Švancar, Burianová, 1988):

a) Ľahké poruchy

- záškoláctvo a neplnenie školských povinností
- negativizmus voči rodičom, škole a vrstovníkom
- drobné krádeže, klamstvo (impulzívne)
- poruchy interpersonálnych vzťahov
- agresivita voči veciam (vandalizmus)
- fajčenie

b) Stredné poruchy

- časté úteky z domova
- alkoholizmus a toxikománia
- negativizmus voči okoliu s tendenciou aktívneho odporu
- prostitúcia a promiskuita

c) Ťažké poruchy

- trestná činnosť a prečiny v partii (vykrádačky, lúpeže, násilie, vraždy)
- závažné sexuálne delikty (znásilnenie, sadizmus, mučenie zvierat)
- tendencie k sebaškodzovaniu

Druhý termín, poruchy emócií, označuje podľa Košča „výrazné, pretrvávajúce alebo opakujúce sa odchýlky od normy v citovej reaktibilite a v prežívaní citov.“

(Košč In: Vašek a kol., s. 145)

Sociálna narušenosť predstavuje správanie, ktoré porušuje zákony štátov a práva druhých ľudí, nazýva sa aj kriminálne, prípadne delikventné (Komárik, 1999, s. 62).

Komárik (1999, s. 62) následne charakterizuje emocionálnu narušenosť ako „*poruchy správania a sociálnych vzťahov, pri ktorých sa ako zdroj dá predpokladať vnútorný zmätok a bolesť. Spravidla ide o poruchy, ktoré majú v anamnéze citové traumy a dlhodobé neuspokojenie základných sociálnych a rozvojových potrieb.*“ (Komárik, 1999, s. 62)

Poruchy emocionality a správania môžeme chápať ako súhrnné označenie širokej škály prejavov v oblasti prežívania, adaptability a socializácie, ktoré sú dôsledkom emocionálneho, sociálneho alebo kognitívneho narušenia, ktorých nositeľ je všeobecne označovaný ako problémový jedinec/problémové dieťa (In: Prevencia, 4/2005, s. 11).

3.1.2 Náprava a sociálno-patologické javy u detí

Niekedy je nevyhnutné vytrhnúť niektorých jedincov z nezdravého patologického prostredia a zaradiť ich do niektorého zo zariadení náhradnej rodinnej výchovy. Pracovníci týchto zariadení sa väčšinou stretávajú s deťmi, ktoré ani nepoznajú pojem rodiny v pravom slova zmysle. Prichádzajú sem deti citovo otupené s rôznym stupňom porúch správania. Poruchy správania sa stali termínmi, ktoré sa v poslednej dobe čoraz častejšie skloňujú v súvislosti socializácie jedinca, v negatívnom pôsobení užšieho či širšieho sociálneho prostredia. Mnoho detí s týmito poruchami je umiestňovaných do reedukačných centier z rôznych dôvodov. Môže to byť nevyhovujúce rodinné prostredie, záškoláctvo, túlanie sa, páchanie trestnej činnosti, alebo aj neprispôsobivé správanie v škole.

Náprava správania týchto detí je veľmi ťažká, zložitá, pretože príchod do RC deti považujú viac-menej za neodôvodnený trest, nakoľko ich priestupky, ktorých sa dopúšťali, boli ich prirodzenou samorealizáciou, a teda dieťa nekonalo z jeho pohľadu nič zlého. Je potom iba samozrejmé, že dieťa je neprispôsobivé, negativistické až agresívne. V zmenenom prostredí domova, ktoré sa snaží zámerne, cieľavedome korigovať, usmerňovať a meniť jeho správanie, môže maloletý po čase zmeniť svoje postoje, hodnotový systém i celkové správanie. Riešenie tohto problému nutne predkladá systematicky poznávať príčiny takéhoto stavu, uskutočňovať neustále rozbor

rôznych faktorov z užšieho i širšieho sociálneho okolia, ktoré v protispoločenskom konaní mládeže zohrávajú významnú úlohu.

Hovoriť o mládeži bez poznania jej psychosociálnych osobitostí, bez chápania a hodnotenia vplyvu meniacich sa spoločenských podmienok na formovanie črt mladej generácie, vynášať o nej viac-menej kategorické, neobjektívne, často intuitívne sudy nevedlo k želanému výsledku. Naopak, treba dodržiavať zásadu potreby reálneho prístupu ku mládeži, objektívne skúmať jej životné podmienky a všetky vplyvy, ktoré na ňu pôsobia. O tom, ako prebieha reedukačný proces v detských reedukačných centrách.

4. Výchova v reedukačnom centre

4.1 Reedukačné centrum a jeho poslanie

Poslaním reedukačného centra je výchova psychosociálne narušených detí. Poruchy ich správania si vyžadujú vysoko odborný prístup alebo ochranné opatrenia.

Reedukačné centrum Čerenčany bolo založené v roku 1966 a zabezpečuje základné vzdelanie žiakov základnej alebo špeciálnej školy. Pôvodne sa volalo Detský výchovný ústav Čerenčany, ale v zmysle § 14 odstavec 4 a § 16 Zákona NR SR č. 279 z 21. októbra 1993 o školských zariadeniach sa zmenil názov Detský výchovný ústav Čerenčany na Reedukačný detský domov Čerenčany. V roku 2008 novým školským zákonom č. 245 bolo RDD premenované na Reedukačné centrum (ďalej len RC). Celková kapacita zariadenia je 70 miest. Počet detí sa počas roka niekoľkokrát mení.

Umiestňované sú do neho dievčatá a chlapci vo veku od jedenásť do šestnásť rokov, a to na základe súdneho rozhodnutia a nariadenej ústavnej starostlivosti, uloženej ochrannej výchovy, na základe predbežného opatrenia, výchovného opatrenia alebo na žiadosť zákonného zástupcu na dobrovoľný prevýchovný pobyt.

4.1.1 Do reedukačného centra sa deti prijímajú

Podľa zákona o rodine (36/2005 Z. z.) ak je výchova dieťaťa vážne ohrozená alebo vážne narušená, napr. morálne, je súdom nariadená ústavná alebo ochranná výchova. Deti, ktoré sa do RC dostanú, pochádzajú z narušeného alebo málo podnetného prostredia, z neúplných alebo z nedostatočne fungujúcich rodín.

Deti sa do RC prijímajú na základe:

- a) žiadosti zákonného zástupcu
- b) dohody so zariadením, v ktorom sa vykonáva rozhodnutie súdu
- c) predbežného opatrenia súdu podľa osobitného predpisu
- d) rozhodnutia súdu o uložení ochrannej výchovy
- e) rozhodnutia súdu o uložení výchovného opatrenia
- f) rozhodnutia súdu o nariadení ústavnej starostlivosti

Deti boli do roku 2006 do RC umiestňované prostredníctvom diagnostických centier. Prešli trojmesačným diagnostickým obdobím, a na základe diagnostiky boli zaradené buď do detských domovov alebo do reedukačných centier, vo výnimočných prípadoch boli prepustené späť do rodinného prostredia. Od roku 2008 sa deti do zariadení umiestňujú na základe rozhodnutia súdu, no bez špeciálno-pedagogickej diagnostiky.

Príčinou umiestnenia do RC je záškoláctvo, ktoré býva často začiatkom vzniku ďalších negatívnych javov ako fajčenie tabakových výrobkov, konzumácia alkoholických nápojov, fetovanie, nelegálne drogy. Ďalej sú to drobné priestupky voči disciplíne, prejavy vzdoru, nadmerná plachosť, agresívne deštruktívne správanie a trestné činy, ubližovanie, verbálne ponižovanie, ale i fyzické napádanie slabšieho alebo nejakým spôsobom sa odlišujúceho člena kolektívu. V poslednej dobe nie je ničím výnimočné, že sa jedinci dopustili opakovaného fyzického napadnutia dospelaj osoby, či už to bol učiteľ, alebo iná dospelá osoba, vlastných rodičov alebo iných členov rodiny. Medzi ojedinelé patria prípady, kedy sa maloletý jedinec stáva otcom či matkou.

Dôvodmi, prečo sa deti dostávajú do RC, je rozvod rodičov, alkoholizmus v rodine, nedostatok finančných prostriedkov, dlhodobá nezamestnanosť rodičov, zlé vzájomné vzťahy, trestné stíhanie, väzba blízkeho príbuzného či smrť niektorého z rodičov.

Niektorým deťom sú diagnostikované poruchy správania, ale často ide iba o sociálnu neprispôsobilosť alebo zaostalosť. Ak už bežne používané metódy pri riešení a prevencii sociálno-patologických javov nestačia, ak naďalej pretrvávajú poruchy správania dieťaťa, je nutné umiestniť problémové dieťa do RC. Je to zariadenie s režimovým a nepretržitým pôsobením na výchovu dieťaťa, kde sa intenzívne vplýva na rozvoj prosociálneho správania dieťaťa a zároveň aj jeho postojev.

Výchovnú zodpovednosť za dieťa preberá inštitúcia a sama ju prenáša na výchovných pracovníkov, ktorí sú na túto prácu odborne pripravení.

(Vašek a kol., 1994)

Práca s deťmi v reedukačnom centre si vyžaduje trpezlivosť, prísnosť, spravodlivosť, ale na druhej strane rozvážnosť, pretože väčšina z nich je zo sociálne slabého, nevýhodného citovo chudobného prostredia. Deti si so sebou donesú problémy z rodinného prostredia, ktoré ovplyvňujú začiatky ich pobytu v centre. Ich problémom

treba porozumieť, je nutné ich riešiť, pretože ak budú stále pribúdať nové, deťom prerastú cez hlavu a ich správanie a konanie sa bude o to viac zhoršovať. Dieťa tak nebude vôbec napredovať a bude sa ešte viac zhoršovať.

4.1.2 Individuálny reedukačný program

Individuálny reedukačný program (ďalej len IRP) spracúva štvorica pracovníkov: psychológ, triedny učiteľ a dvaja skupinoví vychovávatelia.

Reedukačné centrum vytvára IRP pre každé jedno dieťa, tento program vychádza z psychologickéj a špeciálnopedagogickej diagnózy vykonanej na tento účel diagnostickým centrom. V IRP sa stanovujú bližšie ciele, ktoré chcú učitelia a vychovávatelia dosiahnuť vo vyučovacom a výchovnom procese. Vyhodnotenie a úprava individuálneho reedukačného programu sa vykonáva minimálne raz za štvrtrok.

4.1.3 Výchova a prevýchova detí

Dieťa je po prijatí do RC na základe diagnostiky zaradené do jedného zo siedmich výchovných oddielov – skupín. Výchovné skupiny sú rozdelené podľa pohlavia na chlapčenské a dievčenské, nikdy nie zmiešané.

Úlohou pracovníkov RC je v tejto etape pomôcť dieťaťu začleniť sa do nového kolektívu, prípadne riešiť s ním vzniknuté problémy.

V RC sú deti zadelené do výchovných skupín typu A, B, C.

Výchovná skupina typu A pre deti s neurotickou symptomatológiou (deti neisté, úzkostlivé, s nízkym sebahodnotením) a so závažnejšími zdravotnými problémami. V práci s týmito deťmi sa využívajú nedirektívne metódy s umožnením emocionálneho naviazania sa dieťaťa na vychovávateľa, terapeuta, zdravotníka. S deťmi pracuje podľa vlastného plánu a vedie terapeutické cvičenia psychológ so zdravotnou sestrou, pedopsychiatrom, pediatrom.

Výchovná skupina typu B je pre deti s narušeným psychosociálnym vývinom spojeným s recidívou, trestnou činnosťou, s agresivitou. Výchovná skupina tohto typu má denný režim ako ostatné skupiny s nasledovnými obmedzeniami a nariadeniami:

prísnejší režim, prísnejší dohľad nad deťmi, relatívne vyšší stupeň uzavretosti oddelenia.

Výchovná skupina typu C je zložená z detí, u ktorých bolo zlyhanie najmä z dôvodu záškoláctva, výchovné problémy v škole, drobná trestná činnosť, neprimerané správanie, menej závažné, ale opakované porušovanie ústavného poriadku.

4.1.4 Režim dňa

Hlavným nástrojom v oblasti výchovy či prevýchovy detí umiestnených v našom zariadení je režim dňa (Príloha D).

Režim dňa poskytuje stabilitu, organizáciu dňa, pravidelnosť, plnenie povinností. Je to prvá úloha pre deti, ktorú musia zvládnuť, často prichádzajú z prostredia, ktoré nevyžaduje žiadne plnenie povinností, respektíve žiadnemu sa neprispôbili. Režim v našom zariadení, ale i v iných zariadeniach takéhoto typu, učí deti prispôbiť sa normám s predpokladom, že získaná schopnosť sa bude prenášať do prirodzeného prostredia. Učí deti to, že úspešne v spoločnosti môže existovať človek, ktorý dodržiava pravidlá systému a plní si v ňom svoju úlohu. Režim učí deti to, že správať sa určeným spôsobom sa oplatí, pretože isté správanie prináša výhody a naopak, iné správanie zasa odopretie výhod.

Tematické oblasti výchovy

Plán mimoškolskej činnosti zahŕňa jednotlivé zložky výchovy, ktoré sú zapracované do mesačných plánov. Skupinový vychovávateľ v spolupráci so samosprávou a s ostatnými deťmi si pripraví týždenný plán. Všetky zložky sú zastúpené rovnomerne.

Výchova mimo vyučovania sa realizuje prostredníctvom týchto zložiek: mravná, telesná, ekologická, hudobná, rozumová, estetická, pracovná.

4.1.5 Úlohy a priebeh výchovy

V prevýchove ide o závažný zásah do celej osobnosti, ktorej cieľom je zmeniť hodnotovú orientáciu, negatívne postoje a správanie jednotlivca, v tomto prípade

dieťaťa s poruchami správania. Celá prevýchovná činnosť sa rozdeľuje do niekoľkých neoddeliteľných oblastí:

Vzdelávacia – jej cieľom je zabezpečenie povinnej desaťročnej školskej dochádzky v základnej alebo špeciálnej škole podľa platných učebných osnov.

Reedukačná, kompenzačná a rehabilitačná činnosť:

Reedukačná činnosť je integrácia detí do spoločnosti, zmena k životným hodnotám, učením vhodných vzorov správania sa, sociálne učenie a korekčným správaním sa.

Reedukačná činnosť sa vykonáva:

- individuálnym prístupom pracovníkov s deťmi
- práca s deťmi formou denných a večerných komunit
- skupinovú a individuálnou terapiou

Individuálnu a skupinovú psychoterapiu vedie školský psychológ. Cieľom kompenzačnej činnosti je náhrada nevhodného prostredia za vhodné výchovné prostredie, náhrada narušených citových vzťahov v rodine novými vzťahmi zo strany vychovávateľov, a taktiež náhrada patologických aktivít za iné spoločensky užitočné aktivity.

Rehabilitácia spočíva v uplatňovaní špeciálnych výchovných metód, ktorých cieľom dosiahnuť socializáciu postihnutého jedinca. (Vašek, 1994)

Výchovná rehabilitácia má dve stránky (Kollárová, 1993):

výchovno-vzdelávaciú - utvára systém vedomostí a zručností, rozvíja schopnosti a záujmy z hľadiska individuálnych možností a predpokladov jednotlivca,

liečebno-výchovnú - vytvára psychické podmienky pre liečbu rozličných negatívnych faktorov.

DISKUSIA

Cieľom, každého reedukačného centra by mala byť nielen náprava, ale aj príprava na rolu partnera a rodiča - jednotlivca, ktorú v disfunkčnej rodine, z ktorej prichádza, nemal možnosť získať.

Ako môžeme vidieť z niektorých prípadových štúdií, (Príloha A, B, C) väčšina našich detí pochádza práve zo sociálno-patologického prostredia. Preto je namieste im ponúkať správne výchovné vzory. Jednou z ciest, ako to dosiahnuť, je aj oboznamovanie ich s dôležitosťou premysleného výberu partnera a následných povinností vyplývajúcich zo vzťahu dvoch ľudí.

Treba ich pripraviť na to, že spolužitie dvoch ľudí prináša nielen krásne chvíle zamilovanosti, ale aj chvíle zodpovednosti, keď treba riešiť rôzne problémy. Ešte väčšiu pozornosť je však nevyhnutné venovať rodičovstvu. Mali by si uvedomiť, že nestačí len fyzická, ale dôležitú úlohu zohráva hlavne psychická zrelosť a pripravenosť na plnenie takej role, akou je rodičovstvo. Veď práve od tejto pripravenosti a prebratia role, závisí celkový obraz spoločnosti.

K pochopeniu fungovania rodiny napomáhajú aj osobné skúsenosti vychovávateľov. Snažia sa im priblížiť každodenné situácie svojej vlastnej rodiny, a preto sa mnohokrát stávajú vzorom pre zverencov. Tým sa medzi nimi upevňujú vzťahy, vzniká vzťah podobný ako u rodiča a dieťaťa. No nie je v moci vychovávateľa, vytvoriť pre dieťa plnohodnotné prostredie rodiny.

Výchove k manželstvu a rodičovstvu sa venujeme aj počas mimoškolských aktivít. Nepotrebujeme vymýšľať zložité aktivity, každá jednoduchá hra si vyžaduje sociálnu interakciu medzi deťmi a v jej procese sa dá objaviť veľký potenciál pre rozvoj (spoločné dohadovanie programu, pravidiel, spoločné riešenie vzniknutých situácií, konfliktov). Usilujeme sa vzbudiť záujem u zverencov prostredníctvom rôznych metód, ktorými sa pokúšame nahliadnuť do ich vnútra, priblížiť sa k ich mysleniu, cíteniu. Každá metóda má svoje plusy a mínusy. Pre tichých, takzvaných introvertných jednotlivcov je vhodnejšia metóda pomocou kresby, kde môžu vyjadriť svoje myšlienky a pocity, alebo písaním textu. Komunikatívnejším vyhovuje viac forma diskusie, ktorá rozvíja ich spontánnosť, aktivitu a v prvom rade otvorenosť. Takáto práca s deťmi je dosť dôležitá, pretože nám niekedy slúži ako zdroj informácií o rodinách, z ktorých deti

pochádzajú, ako aj to, v akých kruhoch sa deti pohybovali a hlavne, ako vnímajú fakt, kvôli čomu sa dostali na scénu, to je pre nás podstatné.

Zážitkovými formami práce rozvíjame u detí práve tie schopnosti, v ktorých najviac zlyhávajú, teda sociálne zručnosti ako: spolupráca, schopnosť riešiť problémy a konflikty, komunikácia a vzájomné počúvanie, rešpekt voči sebe ako aj rešpekt voči druhým a samozrejme sebadisciplína.

V našej práci je dôležitá skupinová terapia z dôvodu, že deti v období dospievania (puberty) často menia svoje nálady, hľadajú si miesto v spoločnosti, budujú si vlastný svetonázor, ktorý je často nesprávny. A preto našou úlohou je takéto deti usmerniť, predchádzať neadekvátnemu správaniu prípadne zbaviť ich všetkého negatívneho, čo si so sebou na pobyt do RC priniesol.

Jednou z najťažších vecí, ktoré sa snažíme zmeniť vo vnútri dieťaťa, je odstrániť jeho negatívne návyky, ktoré si osvojil v domácom prostredí. Ak niekto žije 11-15 rokov v prostredí, ktoré ho nič dobré nenaučí, je veľkým umením vštepiť mu návyky, zvyky, postoje, názory, ktoré sú pravým opakom toho, čo dostal doma. Ovocie tejto práce sa rodí dlho a ťažko. Veľa detí sa počas pobytu v RC zlepšilo v učení alebo v správaní. Odchádzali od nás zmenení, ich prospech bol oveľa lepší ako predtým, osvojili si návyky, postoje, názory, za ktoré by sa nemusel hanbiť nikto z nás. Otázkou je, koľkí z nich v domácom prostredí, kde sú aj pod vplyvom kamarátov a rôznych partíí, sa nedostanú na šikmú plochu? Odpoveď je smutná. Málo. Dnešná doba plná technických vymožeností nám umožňuje získavať informácie o našich bývalých deťoch priamo od nich alebo sprostredkované. Mnohí z nich nevyužijú impulz, ktorý dostali a dostanú sa tam, kde boli predtým, alebo dokonca dopadnú ešte horšie.

Hoci si všetci uvedomujeme, že od nás závisí výchova mladého jednotlivca a jeho príprava na budúce úlohy v živote, čoraz viac sa stretávame s naším zlyhaním. Tomu by sme mohli predísť pomocou intenzívnejšej výučby, častejšími prednáškami odborníkov (hospodárenie s peniazmi, antikoncepcia), ktoré by zabezpečili trvalé základy pre budovanie budúceho zdravého rodinného života.

Veľa detí si váži to, čo pre nich robíme. Trpezlivosťou, pochopením, motivovaním a pekným slovom si ich vieme získať. Keď pochopia, že im chceme pomôcť, aby v živote niečo dosiahli a boli lepšími, ako sú ich rodičia a boli príkladom pre ich deti, spolupráca s nimi je veľmi dobrá. V takýchto prípadoch sú ochotní urobiť čokoľvek.

Veď nie je nič lepšie ako keď vám dieťa povie: „Ďakujem vám za všetko, čo ste pre mňa urobili a čo ste ma naučili, spravili ste pre mňa viac ako moji rodičia.“

ODPORÚČANIA PRE PRAX

- zriadiť v RC menšie skupiny modelových rodín, ktoré by boli reálnejším obrazom fungujúcej rodiny,
- zvýšiť prevenciu sociálno-patologických javov na základných a stredných školách rôznymi besedami,
- poskytovať odborné prednášky žiakom základných a stredných škôl o sexuálnej problematike,
- vyčleniť väčší priestor vo výchovno-vzdelávacom programe sexuálnej výchove a výchove k manželstvu a rodičovstvu,
- zahrnúť túto problematiku do medzipredmetových vzťahov,
- vhodným a primeraným prístupom vyškoleného pedagóga, psychológa viesť deti k citovej otvorenosti, komunikácii na rôzne témy,
- intenzívnejšia podpora médií zo strany štátu v oblasti vzdelávania,
- zavedenie časového obmedzenia vysielania programov nevhodných pre maloletých do 15 rokov.

ZÁVER

Mladí ľudia si mnohokrát vo svojej zamilovanosti neuvedomujú, akú zodpovednosť na seba preberajú, najmä v úlohe rodiča. Preto je na nás, vychovávateľoch, ich na danú úlohu pripraviť a nahradiť úlohu rodiča.

Niekedy naša práca prinesie ovocie a práve takéto deti zo sociálne-patologického prostredia si vytvoria zdravé rodinné prostredie a sú vzorom pre svoje deti. Vtedy môžeme s hrdosťou konštatovať, že naše úsilie malo zmysel.

Na záver by sme chceli dodať, že je potrebné uvedomiť si, že čo investujeme do detí, aké vzory správania a hodnoty im odovzdáme, to ony spätne budú investovať do svojich detí. A ak nedostanú nič pozitívne, nebudú mať čo odovzdať, alebo odovzdajú svojim deťom naučené negatívne. A to by pre našu spoločnosť neprinieslo to zdravé ovocie.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

Česká literatura

DUNOVSKÝ, M a kol. Sociální pediatrie, Vybrané kapitoly, Praha: Grada, 1999, ISBN: 80-247-0415-3

MATEJČEK, Z. Rodiče dětí. Praha: Avicentrum, Zdravotnické nakladatelství, 1986

MATEJČEK, Z. O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Praha: Portál, 1997
ISBN: 78085282-83-0

MATOUŠEK, O. Rodina jako instituce a vztahová síť. 1.vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. ISBN: 80-901424-7-8

MATOUŠEK, O. Rodina jako instituce vztahová síť. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, ISBN: 80-88960-89-4

MATOUŠEK, J. a kol. Sociální pediatrie, Vybrané kapitoly. Praha: Grada, 1999, ISBN: 80-247-0415-3

ŠOMOLKA, P., MACH, J. Manželská rodinná trápení, Praha: Portál, 2008. ISBN: 978-80-7367-448-9

VACLAVÍK, V. Cesta ke svobodné škole. Kapitoly ze zrovnávací pedagogiky. Hradec Králové, Líp, 1997

Zahraničná literatura

BARGEL, M. , MUHLPACHER, P. et al. Inkluze verzus exkluze dilemata sociální patologie, Brno: MSD, 2010. ISBN: 978-80-87182-12-3

BUJNOVÁ, E. Příprava na rodinný život v rodinnom a školskom prostredí. Nitra: PF UKF v Nitre

DANTOR, D., LEHER, V. Inside the family: Toward a Theory of Family Proces. San Francisco, Jossey- Bas, 1975.

DE SINGLY, F. Sociológia súčasnej rodiny. 1. Vyd. Praha: Portál, 1999. ISBN: 80-7178-249-1

DINKMEYER, D., MC KAY, G. Efektivní rodičovství, , Krok za krokem. Praha: Portál, 2008. ISBN: 978-80-7367-445-8

- DIRGOVÁ, E. Vzdelávanie ako primárny faktor zvyšovania zamestnanosti. In Zborník z Týždňa vedy a techniky. Ružomberok: PFKU,2010.
- ĎURDIAK, E. Psychológia mladého človeka. Nitra: Enigma. 2001, ISBN: 80-85471-84-1
- FLEŠKOVÁ, M., KAČÁNI, V., KAČÁNIOVÁ, J., VALIHOROVÁ, M. Základy učiteľskej psychológie, Vybrané problémy. Bratislava: ISBN: 80-10-00429-4
- GORDON, T. Úspešná rodičovská láska, Mindcontrol Edition, 1995. ISBN: 963-04-51389
- HAMAROVÁ, J. HOLKOVIČ, L. Výchova v rodine, Smena, Bratislava: 1986
- HUDÁKOVÁ, Z. Dieťa s poruchami správania. In. Zborník z II. Vedeckej konferencie Tradície a inovácie vo výchove a vzdelávaní modernej generácie učiteľov VII. Vydavateľstvo Verbum: Katolícka Univerzita v Ružomberku. Ružomberok, 2011. ISBN: 978-80-8084-676-3
- KOLLÁROVÁ, E. Základy somatopédie, vysokoškolské skriptá Pf UK , Bratislava: 1993
- KOMÁRIK, E. Pedagogika Emocionálne a sociálne narušených, Bratislava: Univerzita Komenského, ISBN: 80-223-1289-4
- KONČEKOVÁ, E. Vývinová psychológia. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2007. ISBN:978-80-7165-614-2
- KUNÁK, S. Stručný pohľad na vznik a vývoj starostlivosti a emocionálne a sociálne narušených jedincov. In: Prevencia, roč. IV, č.1, 2005
- MUHLPACHER, P. Sociopatologie pro Sociální pracovníky, Brno: MSD, 2008. ISBN 978-86-7392-069-2
- ONDREJOVIČ, P. a kol. Sociálna patológia. Bratislava, Veda, Vydavateľstvo SAV:2009. s.437. ISBN: 978-80-224-1074-8
- ORAVCOVÁ, J. Sociálna psychológia. 1.vyd, UNIV. Mateja Bela, Banská Bystrica: 2004. ISBN: 80-8055-980-5
- POTOČÁROVÁ, M. Pedagogika rodiny. Teoretické východiská rodinnej výchovy. Bratislava: 2008, Univerzita Komenského
- PREVENDÁROVÁ, J. Výchova k manželstvu a rodičovstvu, Bratislava: SPN, 2000. s. 109. ISBN: 80-08-02933-1

- PREVENDÁROVÁ, J., KUBÍČEKOVÁ, G. Základy rodinnej a sexuálnej výchovy, Bratislava: SPN, 1996. ISBN: 80-08-01212-9
- POSSE, R., MELGOSA, J. Umenie výchovy, Vrútky: Advent Orion, 2002. ISBN: 80-88960-894
- ROZINAJOVÁ, H. Matkimoniagogika pedagogika rodinného života pre učiteľov. Bratislava: SPN, 1992. ISBN: 80-08-01768-6
- ROZINAJOVÁ, H. XX a XY. Osveta. Martin: 1990.
- SATÁNEK, J. Komunikácia v rodine, Zvolen: Vyd. Bratia Sabovci, 2004. ISBN: 80-80-55-981-3
- ŠIMOVÁ, E. LUKŠÍK, I. Problémy s určovaním cieľa sexuálnej výchovy v škole z interpersonálneho hľadiska. In učiteľ a sexuálna výchova. Slov Didac, Nitra, 1996.
- ŠVANCAR, J., BURIANOVÁ, J. Špeciálne a ochranné výchovy, Praha: Štátne pedagogické nakladateľstvo, 1988. ISBN: 14-363-88
- Študijný materiál na pomoc lektorom - Mládež a delikvencia, Bratislava SAV 1971
- VAŠEK, Š. a kol. Sociálna pedagogika - Terminologický a výkladový slovník, SPN, Bratislava: 1994.
- VAŠEK, Š. Základy špeciálnej pedagogiky, Bratislava: Sapienta, ISBN 80-89229-02-6
- VIŠŇOVSKÝ, Ľ. Teória výchovy. Banská Bystrica: Trian. 1998, ISBN: 80-8055-135-9
- VIŠŇOVSKÝ, Ľ. A KAČÁNI, V. Základy školskej pedagogiky. Bratislava: Iris, 2004

Internetové zdroje

http://skupina15.wall.sk/rocnik4semester7/material/SP_s_rodinou/SP_s_rodinou-Gabura_SP_s_rodinou.pdf

<http://www.infovek.sk/predmety/sexvych/grmanova/koncepcia.htm>

<http://www.prohuman.sk/socialna-praca/socialna-patologia-a-patologia-rodiny>

Zákon č. 36/2005 Zákon o rodine

Zákon č. 245/ 2008 Zákon o výchove a vzdelávaní

Zákon č. 317/2009 Zákon o pedagogických a odborných zamestnancoch

Vyhláška č. 323/2008 o špeciálnych výchovných zariadeniach

Vyhláška č. 322/2008 o špeciálnych školách

Vyhláška č. 320/2008 o základných školách

ZOZNAM PRÍLOH

Príloha A – Kazuistika	I
Príloha B – Kazuistika	III
Príloha C – Kazuistika	V
Príloha D - Denný režim	VI

PRÍLOHA A - Kazuistika

Pohlavie : ženské

Matka: invalidná dôchodkyňa

Otec: invalidný dôchodca

Anamnéza sociálnej situácie dieťaťa a jeho rodinného prostredia

Maloletá XY pochádza z úplnej rodiny i napriek skutočnosti, že jej rodičia majú k nej upravené rodičovské práva i povinnosti, žijú v družskom vzťahu a spoločne sa podieľajú na starostlivosti o domácnosť, hospodárení. Otec maloletej XY nástupom do výkonu trestu odňatia slobody do výchovy dcéry nezasahoval, ani nebol nápomocný pri riešení jej výchovných ťažkostí i nedostatkov. Maloletá XY je žiačkou 7. ročníka Špeciálnej základnej školy pri Reedukačnom centre Čerenčany. V starostlivosti sociálneho kurátora je vedená ako dieťa s poruchami správania v školskom prostredí v dôsledku zanedbávania povinnej školskej dochádzky v značnom rozsahu, opakovaného páchania protiprávnej činnosti v podobe priestupkov proti majetku, podozrenia z nebdalej výchovy i starostlivosti, ako nezvládnutej výchovy zo strany rodičov. Rodinné prostredie, z ktorého maloletá XY pochádza a v ktorom do umiestnenia do RC Čerenčany vyrastala, je málo podnetné až dysfunkčné. Maloletá bola v minulosti svedkom verbálnych i fyzických útokov otca voči jej matke, častého používania alkoholických nápojov otcom dieťaťa, vyhrážania sa, vulgárnych prejavov i bitiek.

Toto nestabilné zázemie mohlo u maloletej XY navodiť poruchy osobnosti i poruchy správania vo forme dopúšťania sa protispoločenského i protiprávneho konania, nedisciplinovaného i neprispôsobivého správania, ako aj únik od reality i povinností každodenného života. Vplyvom patologického správania sa otca dieťaťa, jeho neochote zabezpečiť osobnú starostlivosť o dcéru, nevôli pomáhať pri riešení jej výchovných problémov, mohlo tento stav zapríčiniť zhoršenie zdravotného (duševného) stavu matky dieťaťa, čo v konečnom dôsledku oslabilo jej vplyv. Socio-kultúrne prostredie i hodnotová úroveň rodiny je veľmi nízka. Rodičia (predovšetkým matka), zabezpečovala svojej dcére do jej umiestnenia do ústavného zariadenia potreby po stránke výživy, materiálnych hodnôt na dostatočnej úrovni. Výchovný prístup matky bol evidentne málo účinný. Výchova i prevýchova maloletej XY bola dosiahnuteľná

v rodinnom i školskom prostredí s výraznými ťažkosťami. Maloletá vyžadovala zvýšený dohľad, systematickú pozornosť o výchove, vzdelávaní i voľno-časových aktivitách, ako aj odbornú terapeutickú starostlivosť psychológa a pri zhoršení prejavov správania i psychiatrickú starostlivosť. Matka dieťaťa nedokázala zabezpečiť tieto atribúty a vývin dieťaťa bol vážne narušený. Maloletá bola neprispôsobivá, nevládnuteľná v prejavoch používala často klamstvá dopúšťala sa opakovane protiprávnej činnosti. Keďže matka nedokázala svojpomocne ani prostredníctvom inštitúcií docieľiť u nej nápravu, bolo nevyhnutné, aby maloletá XY bola umiestnená do Reedukačného centra 25.11.2010. Dňa 1.6.2011 jej bola nariadená ústavná starostlivosť.

PRÍLOHA B - Kazuistika

Pohlavie : mužské

Matka: na materskej dovolenke

Otec: momentálne nezamestnaný

Anamnéza sociálnej situácie dieťaťa a jeho rodinného prostredia

Maloletý XY pochádza z neúplnej rodiny, žije len s matkou, otec o maloletého ako aj o druhé maloleté dieťa neprejavuje záujem. Neplní si vyživovacie povinnosti voči deťom, ktoré mu boli súdom pridelené, nenavštevuje ich, nepodieľa sa nijakým spôsobom na výchove, či už riešení výchovných ťažkostí, nedostatkov, ktoré u maloletého XY boli spozorované. V starostlivosti sociálneho kurátora je maloletý XY vedený ako dieťa s poruchami správania v školskom prostredí v dôsledku zanedbávania povinnej školskej dochádzky v značnom rozsahu, opakovaného páchania protiprávnej činnosti v podobe priestupkov proti majetku, podozrenia z nedbalej výchovy i starostlivosti, ako nezvládnutej výchovy zo strany matky, keďže na výchovu maloletého XY ostala sama. Rodinné prostredie, z ktorého maloletý XY pochádza a v ktorom do umiestnenia do RC Čerčenany vyrastal, je dysfunkčné. Matka má priateľa, s ktorým momentálne čaká tretie dieťa. Priateľ matky je zamestnaný ako stavebný robotník. V minulosti, kým rodičia ešte spolu žili, v spoločnej domácnosti maloletý XY bol svedkom verbálnych i fyzických útokov otca voči jeho matke, často používal alkoholické nápoje, vlastne kvôli tomu ho matka aj opustila. Toto nestabilné zázemie mohlo u maloletého XY navodiť poruchy osobnosti, poruchy správania vo forme dopúšťania sa protispoločenského i protiprávneho konania, nedisciplinovaného i neprispôsobivého správania, ako aj únik od reality i povinností každodenného života. Po výchovnej a emocionálnej stránke matka zlyháva, jej priateľ resp. druh o výchovu maloletého sa nezaujíma, nesnaží sa jej pomôcť. Viackrát deklarovala, že výchovu maloletého XY nezvláda, pretože je na neho sama, maloletý XY ju absolútne nepočúva, nerešpektuje, uteká z domu. Snažila sa vyhľadať odbornú terapeutickú starostlivosť psychológa a pri zhoršení prejavov správania i psychiatrickú starostlivosť. V začiatkoch odbornej starostlivosti v rukách psychológa u maloletého boli badateľné isté pokroky. No po určitej dobe začali jeho sedenia u psychológa absentovať. Maloletému XY bola nasadená aj medikamentózna liečba, ktorú odmietal užívať. Maloletý bol

neprispôsobivá, nezvládnuteľný v prejavoch sa opakovane dopúšťal protiprávnej činnosti. Matka bola donútená prostredníctvom inštitúcií docieľiť u neho nápravu, bolo nevyhnutné, aby maloletý XY bol umiestnená do Reedukačného centra.

PRÍLOHA C - Kazuistika

Pohlavie :mužské

Matka: momentálne dobrovoľne nezamestnaná,-príležitostne sa živí prostitúciou

Otec: invalidný dôchodca

Anamnéza sociálnej situácie dieťaťa a jeho rodinného prostredia

Maloletý XY je dieťa narodené mimo manželstva. V aktuálnom období vyrastá v neúplnej rodine. V starostlivosti sociálneho kurátora je vedený ako dieťa s poruchami správania v rodinnom prostredí, školskom a internátnom prostredí v dôsledku neprispôsobivého správania, zanedbávania povinnej školskej dochádzky v značnom rozsahu a podozrenia z nedbalej výchovy i starostlivosti matky. Osobnú starostlivosť o maloletého XY zabezpečuje výlučne matka. Otec o syna neprejavuje záujem. Rodinné prostredie, z ktorého maloletý XY pochádza a v ktorom vyrastá je málo podnetné, nestabilné a so známkami dysfunkčnosti. U niektorých súrodencov (starších) ako aj matky je tendencia k užívaniu návykových látok (fetovaniu) Matka sa preukázateľne už niekoľko rokov živí prostitúciou. Nestabilné rodinné zázemie po výchovnej i emocionálnej stránke vyvoláva u maloletého XY pocit neistoty a je možnou príčinou jeho výbušných prejavov, ako aj želaním maloletého, aby bol umiestnený v ústavnom zariadení. Matka viackrát deklarovala, že výchovu maloletého nezvláda a žela si aj ona aby bol umiestnený v ústavnom zariadení.

PRÍLOHA D - Režim dňa

Pondelok	-	piatok
6.00	-	Budíček
6.00	- 6.15	Rozcvička
6.15	- 6.40	Osobná hygiena, obliekanie
6.40	- 7.10	Úprav postelí, izieb ...
7.10	- 7.20	Odovzdanie zverencov dozor vykonávajúcim učiteľom
7.20	- 7.40	Raňajky
7.40	- 7.50	Príprava na vyučovanie
7.50	- 8.35	1. vyučovací hodina
8.45	- 9.30	2. vyučovací hodina
9.40	- 10.25	3. vyučovací hodina
10.40	- 11.25	4. vyučovací hodina
11.35	- 12.20	5. vyučovací hodina
12.30	- 13.15	6. vyučovací hodina
13.15	- 13.45	Obed
13.45	- 14.30	Odpoludňajšia komunita / utorok, piatok/
14.30	- 16.15	Relaxácia, šport, práca
16.15	- 16.30	Olovrant
16.30	- 18.00	Príprava na vyučovanie
18.00	- 18.30	Večera
18.30	- 19.55	Rajóny, osobná hygiena, uloženie oblečenia, klubová činnosť
19.55	- 20.15	Večerná komunita – hodnotiace skupiny, denný rozkaz, udelenie bodov, mimoriadne udalosti
20.15	- 20.30	Odovzdanie služby pomocným vychovávateľom
21.00	- 6.00	Nočný pokoj

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Meno autora: Veronika Ďurišová

Obor: Špeciálna pedagogika- vychovávateľstvo

Forma štúdia: kombinované štúdium

Názov práce: Výchova k manželstvu a rodičovstvu detí staršieho školského veku

Rok: 2013

Počet strán textu: 54

Celkový počet strán príloh: 6

Počet titulov českých použitých zdrojov: 8

Počet titulov zahraničných použitých zdrojov: 32

Počet internetových zdrojov: 9

Vedúci práce: PaedDr. Milan Hejdiš, PhD.